

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Změna vědomí v umění a popkultuře
Consciousness Change in Art and Pop Culture

Filip Šnajdar

Vedoucí práce: doc. MgA. Michal Sedlák, Ph.D.
Studijní program: Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor: B VV 20

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Změna vědomí v umění a popkultuře* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 11. 7. 2024

Děkuji svému vedoucímu práce, doc. MgA. Michalu Sedlákov, Ph.D., za jeho velkou trpělivost a vstřícnost. Děkuji také všem umělcům, kteří se mnou téma ochotně rozebírali a Mgr. Evě Césarové za všechny cenné kontakty.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá okolnostmi změněného stavu vědomí v souvislosti s uměním a tvůrčími procesy v umělecké tvorbě. Zkoumá, jak tyto stavy vznikají a jak ovlivňují umělecký proces, a to v historických a kulturních souvislostech. Konkrétní příklady uměleckých aktivit slouží k demonstrování propojení tvůrčího procesu se změněným stavem vědomí, což může zahrnovat psychoaktivní látky, meditaci, nebo jiné techniky ovlivňující mentální stav umělce. Výtvarná část práce se zaměřuje na praktické aspekty těchto procesů prostřednictvím autorových vlastních uměleckých děl, která slouží jako ukázky, jak změněný stav vědomí ovlivňuje tvůrčí činnosti. Didaktická část pak zkoumá možnosti využití těchto poznatků v pedagogice výtvarné výchovy. Ukazuje postupy ke změnám vědomí, vhodné do školního prostředí, které by mohly pomoci studentům dosáhnout změněného stavu vědomí a tím posílit jejich kreativitu. Zároveň nabízí i jednu vzorový výtvarný úkol, která je navržena tak, aby studentům umožnil prakticky vyzkoušet techniky vedoucí ke změně vědomí. Tím se práce snaží propojit teoretické poznatky o změněném stavu vědomí s praktickými aplikacemi ve výtvarném umění a výuce, čímž poskytuje komplexní pohled na toto rozmanité téma. Celkově se tato práce pokouší ukázat, že změněné stavy vědomí mohou hrát klíčovou roli v procesu umělecké tvorby a mohou být efektivně využity i v pedagogické praxi, čímž přispívá k hlubšímu porozumění vztahu mezi vědomím a uměním.

KLÍČOVÁ SLOVA

změna vědomí a výtvarné umění; tvůrčí proces; vazba změněného stavu vědomí a uměleckého díla; inspirace; realizace uměleckého díla.

ABSTRACT

This thesis explores the circumstances of altered states of consciousness in relation to art and creative processes in artistic creation. It examines how these states arise and how they influence the artistic process, considering historical and cultural contexts. Specific examples of artistic activities are used to demonstrate the connection between the creative process and altered states of consciousness, which may involve psychoactive substances, meditation, or other techniques affecting the artist's mental state. The visual arts section focuses on the practical aspects of these processes through the author's own artworks, which serve as examples of how altered states of consciousness impact creative activities. The didactic section then examines the potential use of these insights in art education. It presents methods for inducing altered states of consciousness suitable for school environments that could help students achieve such states and thus enhance their creativity. Additionally, it offers a sample art assignment designed to allow students to practically experience techniques leading to altered consciousness. By doing so, the thesis aims to connect theoretical knowledge about altered states of consciousness with practical applications in visual arts and education, providing a comprehensive view of this diverse topic. Overall, this thesis attempts to demonstrate that altered states of consciousness can play a key role in the artistic creation process and can be effectively utilized in educational practice, thereby contributing to a deeper understanding of the relationship between consciousness and art.

KEYWORDS

change of consciousness and art; the creative process; the link between the altered state of consciousness and the artwork; inspiration; realization of the artwork.

1 Obsah

1	Obsah.....	5
2	Úvod.....	7
3	Změny vědomí pomocí látek.....	8
4	Psychoaktivní látky všeobecně legální a společensky tolerované:	9
4.1	Drogy co všichni užíváme – cukr, čokoláda a kofein:	9
4.2	V opojení alkoholu, aneb na čem si ujížděli impresionisté a spisovatelé:	10
4.3	Všemocná bylina – kouření marihuany od Baudelaira po Reggae:.....	12
5	Psychoaktivní látky všeobecně nelegální.....	15
5.1	Sedativa	15
5.1.1	Od Betty Fordové až do lékáren - Benzodiazepiny:	15
5.1.2	Násilnická droga GHB:	16
5.1.3	Co stvořilo surrealismus a zabilo Basquiata - Opioidy:.....	16
5.1.4	Proč někdo bere koňská uspávací – disociační anestetika	25
5.2	Stimulanty.....	26
5.2.1	Od žvýkání listů po drogu bohatých, co pohání Hollywood – kokain.....	26
5.2.2	Vojenská droga, díky které byl Warhol produktivní – amfetaminy.....	28
5.2.3	Co spojuje kluby v 90. letech a léčbu PTSD – MDMA.....	30
5.3	Psychedelika	31
5.3.1	Síla přírody nejen jihoamerických pralesů – psilocybin, DMT, meskalin.....	31
5.3.2	Jak pád z kola ovlivnil Woodstock – LSD.....	32
6	Změny vědomí pomocí vlastního těla	34
6.1	Jak naše tělo mění vědomí – sny, lucidní snění.....	34
6.2	Meditací do jiného vesmíru – meditace, holotropní dýchání	35
7	K čemu to všechno je – změny vědomí, kreativita a pedagogika	35
7.1	Kreativní proces.....	35
7.2	Cesty ke kreativě	36

7.2.1	Ukázky autorské tvorby	37
7.3	Jak se dají změny vědomí využít v pedagogice.....	39
7.3.1	Návrh pedagogické činnosti.....	43
8	Závěr.....	44
9	Seznam použitých zdrojů	45
10	Seznam obrazových příloh	49

2 Úvod

Vědomí, předvědomí a nevědomí, osobnost jako ledovec, jejíž největší část je nám skrytá v nevědomí – s tímto dělením přišel ve dvacátém století lékař a vědec Sigmund Freud.¹ Změny vědomí jsou tématem, které proniká do mnoha oblastí lidského života a jeho historie, a to včetně umění a popkultury.

V této práci se zaměřuji na zkoumání změn vědomí (ať už cílených pomocí různých substancí nebo prací s vlastním tělem) v antropologických a kunsthistorických souvislostech, a jejich vlivu na kreativitu a výtvarnou tvorbu.

V první části práce se věnuji teoretickým kontextům změn vědomí. Prozkoumávám, historii toho, jak se různé látky, jako psychedelika, opioidy nebo všudypřítomný cukr, dostávaly do lidské kultury, a jakým způsobem ovlivňovaly lidské vnímání, myšlení a tvořivost. Tyto fenomény ukazují na interdisciplinárních zdrojích, zahrnující psychologii, literaturu, hudbu, a výtvarnou a vizuální kulturu. Tato část je provázaná výtvarným projektem amerického malíře Bryana Lewis Saunderse, který mě k této práci inspiroval. Projekt *Under the Influence* obsahuje sérii autoportrétů vytvořených pod vlivem různých psychoaktivních látek.

Následující část práce je věnována praktickým aspektům kreativity a různým cestám k ní. Analyzuji, jak změněné stavy vědomí mohou vést k novým způsobům myšlení a vnímání, které podněcují umělce k inovativním a originálním dílům. V této části zprostředkovávám informace získané od různých umělců, se kterými jsem na toto téma vedl rozhovory a také zde prezentuji svou vlastní autorskou tvorbu, na které přibližuji tvůrčí procesy změn vědomí. V této části se také snažím ukázat možnosti pedagogického rozvedení tohoto tématu. Navrhuji zde metody a přístupy, jak lze téma změn vědomí a uplatňování kreativity integrovat do výuky výtvarné výchovy a jak motivovat studenty k prozkoumávání vlastních změněných stavů vědomí skrze bezpečné a legální metody, a jak tyto zkušenosti mohou obohatit jejich tvůrčí proces a umělecký vývoj.

¹ Sigmund Freud – Wikisofia. (2017, July 12). Wikisofia.cz. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/Sigmund_Freud

3 Změny vědomí pomocí látek

Hledáním způsobů opuštění allopsychické orientace se lidstvo zabývá už tisíce let. Za tu dobu bylo objeveno velké množství způsobů, jak změněného stavu dosáhnout cíleně – od meditace, přes hudbu, cvičení, volbu stravy až po drogy a jiné psychoaktivní látky. V následující části se budu věnovat změně vědomí pomocí psychoaktivních látek.

Psychoaktivní látky (nebo také psychotropní či omamně, často nesprávně nazývané drogy nebo návykové látky) jsou substance primárně působící na centrální nervovou soustavu, kde mění mozkové funkce a způsobují dočasné změny ve vnímání, náladě, vědomí a chování. „*Už Hippokratés a Gálenos mluvili o látkách, které namísto aby byly tělem „přemoženy“ jsou schopné tělo „přemoci“ a vyvolat značné organické a duševní změny*“. (Escotado, 2003)² Ve společnosti začaly být psychoaktivní látky (nebo některé skupiny látek) stigmatizovány a zakazovány s nástupem Abrahámovských náboženství (nejsilněji v Islámu od cca. 14. století). Odpor vůči těmto látkám začal postupně ustupovat a v době po průmyslové revoluci, díky rozmachu farmakologie, začaly vznikat nové látky a jejich deriváty (např. morfin, kokain, heroin), které začaly být ve společnosti tolerované, doporučované, a zcela běžné. Toto období trvalo přes první regulace ve 20. století, až po tzv. „Válku proti drogám“, kterou vyhlásil americký prezident Richard Nixon³ v roce 1971 v návaznosti na „Dohodu o psychotropních látkách“ podepsanou v únoru téhož roku ve Vídni. Zpětně je odborníky tato agresivní represe vnímána jako nesmyslná, založená na jiných úmyslech než pomoci občanů a ve finále silně kontraproduktivní (statistiky hovořící o nárůstu uživatelů heroínu během prvních let regulace i Nixonovo léčení závislých pomocí metadonu – narkotikum silnější a škodlivější než tehdy běžně dostupný heroin). Proto v současné době dochází k liberalizaci a legalizaci některých těchto látek. To že psychoaktivní látky nejsou „*veřejným nepřitelem číslo jedna*“ (Nixon, 1971), ale přirozenou součástí světa, mohou dokázat i jiné živočišné druhy, jako příklad můžou sloužit kočky a jejich obliba šanty kočičí, nebo kočkodani červenozelení, kteří si v některých částech světa vybudovali jistou náklonost k alkoholu, či delfíni drsnozubí, kteří byli přistiženi při intoxikaci po cíleném narážení do ryb z čeledi čtverzubcovitých (leč ani jeden z těchto případů nemůže být považován za všeobecně platný, a nepodařilo se najít ani stoprocentní důkaz pro cílenou sebe-intoxikaci delfínů)⁴

² ESCOHOTADO, Antonio. Stručné dějiny drog, s. 6.

³ Richard Nixon na tiskové konferenci z: 17. 6. 1971. www.nixonfoundation.org/2016/06/26404/c

⁴ Goldman, J. G. Do animals like drugs and alcohol? In: *BBC Future* [online]. 28. 5. 2014 [cit. 2023-12-29]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/future/article/20140528-do-animals-take-drugs>

O propojení mezi psychoaktivními látkami a lidskou společností můžeme díky archeologickým nálezům mluvit už okolo deseti tisíc let před naším letopočtem. První písemné zmínky o cíleném užívání psychotropních látek můžeme najít už na sumerských tabulkách z 3. tisíciletí př. n. l. Už u bezpochyby nejstarších kultur lovců-sběračů víme, že si jedinci prochází nějakou zkušeností s psychoaktivní látkou, která je v sounáležitosti s jejich polyteismem, primitivním zdravotnictvím a sociálním uspořádáním.

4 Psychoaktivní látky všeobecně legální a společensky tolerované:

4.1 Drogy co všichni užíváme – cukr, čokoláda a kofein:

Asi nejběžnější psychoaktivní látky, které někdy pozřel každý, a velká část populace je požívá denně, a je na nich závislá. Cukr je v současnosti téměř ve všem, v nezdravě velkých dávkách. Přírodně je primárně v sezónním ovoci a bobulích (fruktóza a glukóza), kdy mnoho z ovocných stromů a keřů je uměle vyšlechtěno k většímu obsahu cukru. Po požití cukru mozek uvolní endorfiny a dopamin, což má za následek euforické účinky, glukóza rovněž stimuluje receptory citlivé na opiáty. „*Je zajímavé, kolik podobností existuje mezi závislostí na drogách a na cukru, včetně tolerance vůči vysokým dávkám, silného cravingu⁵ a abstinenčních syndromů. U dětí alkoholiků se projevuje abnormální chuť na sladké.*“ (Sessa, 2022)⁶

První zmínky o užívání kakaových bobů máme ze 14. stol. př. n. l., kdy původní obyvatelé Střední Ameriky, Aztékové a Mayové, používali plody ze stromu *Theobroma cacao* (kakaovník pravý) k přípravě hořkého nápoje, který byl postupně v 15. století př. n. l. vylepšován vanilkou nebo chilli papričkami. Tento nápoj pojmenovali *xocolatl*⁷ (z toho nám známý název čokoláda) který zasvětili bohyni plodnosti. Kakao obsahuje alkaloid theobromin, který má podobný účinek jako kofein – rozšiřuje cévy a stimuluje srdce. Čokoláda zároveň obsahuje také další dvě látky s podobnými účinky jako některé „drogy“ - fenylethylamin, což je jednoduchý alkaloid se stimulačními účinky (podobnými jako amfetaminy – více v části o pervitinu, MDMA a stimulačních látkách) a anandamid, což je kanabinoid který pravděpodobně přispívá k euforickým účinkům čokolády.

Kofein/ Tein Je nejrozšířenější stimulační alkaloid na světě, obsažený ve velkém množství rostlin – kávová zrna, čajové lístky (proto druhý název „tein“), kolové oříšky, bobule guarany, cesmíny, ... Kofein začali lidé požívat před asi čtyřmi tisíci lety v Číně v podobě uvařených

⁵ Pojem „craving“ se do češtiny překládá jako bažení či chutě ve vztahu k určité návykové látce

⁶ SESSA, Ben. Změněné stavy: mysl, drogy a kultura. S. 26.

⁷ Xoco – hořký, Atl - voda

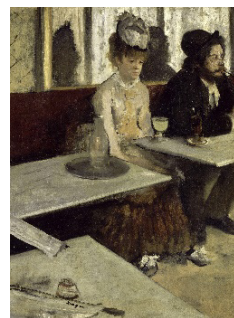
čajových lístků, v podobě kávy se s kofeinem se s jistotou setkáváme až někdy v patnáctém století v Mecce. Jedna z pověstí vypráví o derviších⁸, kteří tančili v Mekce a pili jednu kávu za druhou. Sultánův zástupce je dal zavřít a rada teologů, právníků a učenců měla rozhodnout, jestli je káva prospěšná nebo škodlivá. Rada nakonec rozhodla, že by pijáci kávy měli být dáni na pranýř. Když se o tom dozvěděl Sultán, sám velký milovník kávy, prohlásil tento rozsudek za neplatný.

4.2 V opojení alkoholu, aneb na čem si ujížděli impresionisté a spisovatelé:

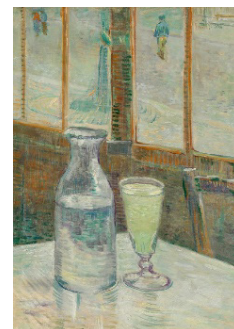
Alkohol jde vyrobit prakticky ze všeho (stačí rozžvýkat a vyplivnout jakékoli ovoce, které pomocí slin zkvasí do jednoduchého piva) proto se dá společně s cukrem považovat za nejrozšířenější drogu na světě. Zmínky o něm jsou už na klínových tabulkách nebo egyptských papyrech. Například v Chamurappiho zákoníku se jedna část věnuje zákazu šizení alkoholu. Víno má svojí výsostnou, a mnohdy religiózní či rituální pozici v mnoha kulturách, od antického Řecka a Říma, přes sultanáty (dle Hérodota se perští muži shodli na důležitých rozhodnutích, až když je probrali v opilém a střízlivém stavu, a v obou to muselo být dobré rozhodnutí) až po křesťanskou Evropu. Během středověku a renesance dosahuje konzumace alkoholu nevídaných rozměrů. Pivo se vaří v kláštorech, víno se podává při mších, vznikají první experimenty s destilací. „V kláštorech jsou skládány dionýské zpěvy jako *Catulli carmina* a *Carmina burana* vyzdvihující víno s takřka náboženskou exaltovaností, jak to často činí Boccaccio a Rabelais“⁹ (Escotado, 2003). V umění měl alkohol své místo snad vždy, nehledě na druh umění. V antice Euripidovi *Bakchantky*, které měly premiéru v divadle věnovaném Dionýsovi, nebo římské mozaiky věnující se alkoholu. V modernějších dobách máme mnoho malířů, které provázel alkohol, nejvýrazněji v období impresionismu a post-impresionismu, kdy velká část malířů hodovala tehdy absintu (který byl považován za psychedelický – slavná absintová víla) zde za zmínku stojí obraz Edgara Degase *L`Absinthe* (1876). Z malířů oddaných absintu je důležité zmínit dvě jména. Vincent van Gogh a jeho většinou do okru či světle zelené (barvy absintu) zbarvené obrazy barů (*Le café de nuit*, Arles, 1888) nebo i obraz *Café Table with Absinthe* (Paříž, 1887). Druhý významný milovník absintu této doby byl Henri de Toulouse-Lautrec, který trávil



Obr. 1
B. L. Saunders
Alcohol, 2001



Obr. 2
Edgar Degas
L'Absinthe, 1876



Obr. 1
Vincent van Gogh
Café Table with Absinthe, 1887

⁸ Islámský poustevník

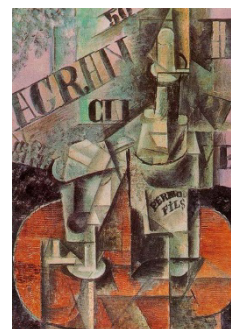
⁹ ESCOHOTADO, Antonio. *Stručné dějiny drog*, s. 46.

většinu času malováním po kavárnách a kabaretech, a absint je znázorněn například v obraze *Monsieur Boileau at the Café* (1893), Toulouse-Lautrecovi se díky jeho lásce k nápojům s absintem připisuje vytvoření koktejlu „*Tremblement de Terre*“ (zemětřesení), který se skládá ze tří částí absintu a tří částí koňaku. Absint ale nebyl jen výsadou impresionismu, stačí se podívat do Picassova modrého období na *The Absinth Drinker* (1901), který zobrazuje ženu sedící u absintové sady, nebo jeho kubistické dílo *Bottle of Pernod and Glass* (1912). Absint lze nalézt i v českém sochařském prostředí, například *Dívka s Absintem* (1924) od sochaře a medailéra Bedřicha Stefana. V modernější době byl alkohol podstatnou součástí života malíře Jacksona Pollocka, který kvůli alkoholem způsobené tragické nehodě přišel o život. U Pollocka vidíme asi největší rozdíl proti absintovým pijákům v tom, že neúspěšnější etapa jeho tvorby byla v době, kdy díky své ženě abstinovat.

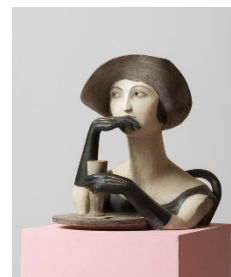
Umění, ve kterém je asi nejviditelnější stopa alkoholu, je literatura, ať už množstvím autorů, co zemřeli na důsledky spojené s alkoholem (E. A. Poe, Jack Kerouac), nebo množství autorů co hrdě alkoholu holdovali (William Faulkner, Dorothy Parker). Ernest Hemingway byl taky známý pro svou slabost k suchému martini, ale ostře se vyjadřoval proti pití při psaní, v jednom rozhovoru se k této otázce vyjádřil: „*Jeezus Christ!...Have you ever heard of anyone who drank while he worked? You're thinking of Faulkner. He does sometimes—and I can tell right in the middle of a page when he's had his first one...*“ („*Pane Bože! Slyšeli jste snad o někom, kdo pil při práci? Řeknete si, že Faulkner. Ano občas to dělá – a já vám dokážu přesně na stránce ukázat, kdy začal pít...*“)¹⁰. Přesný opak tohoto přístupu byl Charles Bukowski, asi jediný dochovaný „funkční“ alkoholik – spisovatel, který nejen že se dožil vysokého věku, ale i přiznával, že psát dokáže jen pod vlivem: „*Když píšu, tak piju. Nosí mi to štěstí, je to hudba na pozadí. Na dlouhý hodiny tohohle štěstí je skvělý víno a pivo. Na whisky a tvrdým obecně, když pijete stylem jako já, fungujete sotva hodinku. Pak nabudete dojem, že tvoříte největší umělecký dílo na světě, ale ráno po probuzení najdete učiněný hovno.*“¹¹Celá Bukowského tvorba se týkala jeho života, chudoby, rvaček, žen a hlavně alkoholu.



Obr. 2
H. de Toulouse-Lautrec
*Monsieur Boileau
at the Café*, 1893



Obr. 3
Pablo Picasso
*Bottle of Pernod and
Glass*, 1912



Obr. 4
Bedřich Stefan
Dívka s Absintem
1924

¹⁰ MACHLIN, Milt. Hemingway Talking. Argosy. Září 1958

¹¹ BUKOWSKI, Charles a DEBRITTO, Abel. (O pití). Přeložil Vít PENKALA. Praha: Argo, 2022. ISBN 978-80-257-3916-7 – [Q&A] *Arete* 2.6, léto 1990

4.3 Všemocná bylina – kouření marihuany od Baudelaira po Reggae:

„V Atharvavédě¹² se vypráví, jak tato rostlina vyrašila, když z nebe spadly na zem kapky božské ambrózie.“ (Escohotado, 2003). Po alkoholu nejrozšířenější rekreační droga na světě. Důkazy o požívání konopí máme ze starých kultur po celém světě. Hlavní buddhistické směry ji cenily jako výborný meditační prostředek, v císařské době starého Říma se při setkávání kouřila k „pozvednutí zábavy a potěšení“, ve starém Řecku občas nahrazovala kadidla, či se míchala s vínem a myrhou. Už v 7. stol. př. n. l. vyváželi Keltové z Marseille (tehdy Massilie) konopné provazy a koudele, z četných nálezů dýmek můžeme usuzovat, že znali i využití konopí ke kouření.



Obr. 7
B. L. Saunders
Marijuana, 2000

V současnosti známe přes sto druhů kanabionoidů, mezi nejvýznamnější patří tetrahydrokanabinol (THC), který má stimulační, až psychedelické, mentální účinky, oproti tomu kanabidiol (CBD) navozuje pocity většího uvolnění. V současnosti se dostává velká pozornost legálnímu hexahydrocannabinolu (HHC)¹³, což je synteticky získávaný derivát z THC.

Konopí snižuje přítok krve do určitých částí mozku, čímž oslabuje schopnost posoudit, co je pro člověka důležité a co ne – což snižuje schopnost vyhodnocovat rizika. Aktivní stav (tzv. high) trvá obvykle 2-10 hodin. Během tohoto stavu člověk více procítuje emoce a vše okolo sebe (hudba se může zdát živější, barvy barevnější...), hůře vnímá čas, má pomalejší reakce a narušené psychomotorické a kognitivní funkce.

Hašiš je kulturní výsadou primárně v arabských a hinduistických kulturách. Je to karamelkám nebo čokoládě podobný výrobek ze samičích rostlin konopí, který se kouří či užívá ústně. Pro jeho výrobu je potřeba oddělit pryskyřici z rostlin, což se dělá například přes ledovou lázeň. Výsledkem je extrakt, který je silnější než normální sušina. V evropském prostředí se nejvíce objevuje v devatenáctém století společně s opiem, kdy je populární v intelektuálních a uměleckých kruzích. Nejvýznamnější je klub Hašašinů (Club des Hashischins)¹⁴, který se pravidelně scházel v hotelu Pimodan (dnes hotel de Lauzun) v Paříži. Do tohoto klubu patřila tehdejší elita včetně Charlese Baudelaira, Eugèna Delacroix, Jacquese-Josepha Moreau¹⁵, nebo Alexandre Dumas.

¹² Jeden ze čtyř posvátných hinduistických textů, zaměřující se mimo jiné na léčebné techniky či ochranná kouzla

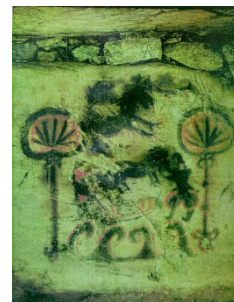
¹³ K 6. 3. 2024 v ČR zakázané, a téměř ihned nahrazené hydrogenovaným derivátem HHC-P, které je z prvních zpráv uživateli silnější než původní HHC

¹⁴ 1844-1849

¹⁵ Francouzský psychiatr, první lékař, který zkoumal efekty „drog“ na lidský organismus

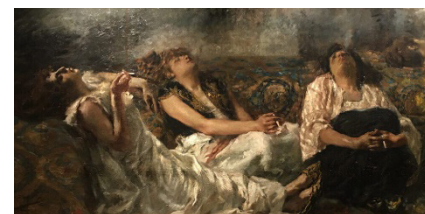
Sám Baudelair dokumentoval setkání klubu a efekty hašiše ve své prozaické sbírce *Umělé ráje* (les Paradis artificiels, 1860)¹⁶, ve které, dle svých slov, podává vědecký popis stavů opojení, vyzdvihává rozkoše a upozorňuje na nebezpečí hašiše.

V umění ale nalezneme známky konopných rostlin už o mnoho dříve, našly se například malby listů podobných těm marihuanovým v jeskyních v dnešním Japonsku (Kyushu) starší více jak sedm tisíc let. Ale s malbou této rostliny se setkáváme i v novějších dobách, například *Kuřáci Hašiše* (*The Hashis Smokers*, 1887), od italského malíře, z období divizionismu, Gaetano Previatiho. Patrick O'Brian¹⁷ v Picassově biografii tvrdí, že Picasso jedl hašišové pilulky, ale neměl s nimi moc dobrou zkušenost, protože pak dokola maloval stále stejnou věc (O'Brian to připisuje tomu, že pilulky mohly obsahovat i jinou látku). Nejvíce ale máme marihuanu spojenou s hudbou.



Obr. 8
Jeskynní malby
v Kyushu,
5000 – 10.000 př. n. l.

Jamajka, Rastafariánství¹⁸ a Reggae, žánr, který šel ruku v ruce s konopím. Petr Tosh (vlastním jménem Winston Hubert McIntosh) v roce 1976 vydal album *Legalize It*, se stejnojmennou písní, která byla napsána jako odpověď na policejní viktimizaci jeho osoby (a dalších muzikantů) za rozšiřování povědomí o konopí.



Obr. 9
Gaetano Previati
The Hashis Smokers,
1887

„Don't criticize it (*Nekritizujte to*)

Legalize it, yeah yeah (*Legalizujte to*)

And I will advertise it (*Budu to podporovat*)

Some call it tamjee (*tamjee*) (*Někdo tomu říká tamjee*)

Some call it the weed (*tamjee*) (*Někdo tomu říká tráva*)

Some call it marijuana (*marijuana*), *ayy-yeah* (*Někdo tomu říká marihuana*)

Some a dem call it ganja (*ganja*)“ (*Někdo tomu říká ganja*) (Tosh, 1976)

O marihuaně zpíval i asi nejznámější zástupce Reggae, Bob Marley, který ji věnoval celé album s názvem *Kaya*¹⁹ (1978). Téma konopí se postupně přesunovalo i do jiných žánrů, hlavně do tzv. černošské hudby jako je R&B a hiphop.

¹⁶ BAUDELAIRE, Charles. *Umělé ráje*. Praha: Garamond, 2001. ISBN 80-86379-19-1.

¹⁷ O'BRIAN, Patrick. *Picasso: životopis*. Přeložil Zdeněk HRON. Praha: BB art, 2006. ISBN 807341869x.

¹⁸ Jamajské náboženství vycházející hlavně z křesťanství a judaismu – hlavní idey jsou víra v lásku, mír a lepší svět

¹⁹ *Kaya* je jamajské slovo pro marihuanu

Majitelé hvězdy na Hollywoodském chodníku slávy Cypress Hill vydali píseň *Hits from the Bong* (1993) oslavující akt kouření marihuany, nebo kandidát na Grammy z roku 2002, Afroman a jeho satirická píseň *Because I Got High*, varující před nebezpečím požívání THC. V českém prostředí zmínky o marihuaně najdeme ve velké části současné rapové scény, ale za zmínku stojí český hiphoper/ reggae muzikant Adam Lančí (vystupující pod jménem Cocoman), který v narážce na pěstování pojmenovává svá alba *Sklizeň* (2011, 2012, 2014, 2016), kdy za dvě z těchto alb dostal českého Anděla. Z těchto alb lze vypíchnout dvě písně, a to *Tak už to bal* (Sklizeň 2011, společně s Dr. Kary), která slouží jako jakási hymna k aktu ubalení marihuanové cigarety, a *Terorista* (2014), která je protestsong proti kriminalizaci THC, ve kterém ho dává do kontrastu s alkoholem, nikotinem a farmaky, zároveň obsahuje určitou vzdělávací část vyprávějící o historii konopí a válce proti drogám.

„Konopí bylo pěstováno minimálně od neolitu

Jedná se o rostlinu mimořádně všestrannou (...)

Ve 20. století byla marihuana postavena mimo zákon v rámci války proti drogám

Byla podrobena množství kritických studií

Které nebyly schopny přesvědčivě podložit argumenty vedoucí ke konopné prohibici

Některé země na to reagují postupnou dekriminací

Je předčasné analyzovat dopady takových kroků

Ale je možné analyzovat důsledky války proti drogám, s nimiž se potýkáme dodnes“ (Lančí, 2014)

Jenom výčet všech hudebních počinů, vzniklých za posledních padesát let, by vydal na desítky stránek, proto je zde uvedeno jen malé množství příkladů, které jsou důležité, ať už historicky, tematicky, anebo pro naše prostředí.

Marihuana je pro rekreační účely momentálně (březen 2024) legální v deseti státech, části USA a části Austrálie, mnoho dalších států má legalizované užití pro lékařské účely. V skoro celém západním světě je dekriminována a každý rok přibývají další státy. Existuje mnoho derivátů (viz CBD, HHC-P) které jsou legální, ale nedostatečně prozkoumané. Názory odborníků staví THC jako míň nebezpečné než alkohol, a současné trendy napovídají, že úplná legalizace rostlinného THC ve většině světa je otázka jen pár desítek let.

5 Psychoaktivní látky všeobecně nelegální

Psychoaktivní látky v další kapitole už spadají mezi látky ve většině světa zakázané a všeobecně odsuzované. Na dalších stránkách rozebírám pouze „základní“ látky daného typu, přestože existují desítky různých více či méně legálních derivátů s podobnými efekty jako původní látka. Benevolence jednotlivých států k derivátům se různí, v zemích jako Nizozemsko je velké množství tzv. Designer drugs²⁰ legální, oproti tomu v České republice je více než osm set zakázaných chemických vzorců²¹. Tyto látky můžeme rozdělit do tří základních skupin 1. Sedativa (depresanty), 2. Stimulanty, 3. Halucinogeny.

5.1 Sedativa

Dříve také vedeny pod názvem „*trankvilizéry*“, mají na centrální nervový systém²² utlumující účinky, mezi ně patří i množství legálních a již zmíněných látek, například mezi ně patří i obyčejná meduňková nať, kava kava, kratom, alkohol nebo konopí.

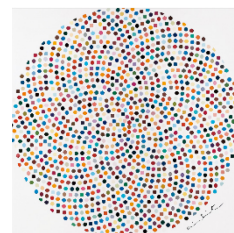
5.1.1 Od Betty Fordové až do lékáren - Benzodiazepiny:

Jsou velmi účinná sedativa a hypnotika, proto figurují jako jedny z nejčastěji předepisovaných psychofarmak. Benzodiazepiny se předepisují v závislosti na diagnóze, krátkodobě působící se dávají na nespavost, dlouhodobě působící se předepisují u úzkostných poruch, dále se taky objevují ve spojení s epilepsií nebo při odvykacích příznacích (např. alkoholu). Nejznámější je pravděpodobně Diazepam neboli Valium, který se řadí mezi dlouhodobě působící, a má velmi rychlý nástup účinků.

V románu *Vize Codyho* Od Jacka Kerouaca, je valium často zmiňováno jako lék proti úzkostí a depresím, který protagonistům pomáhá zvládat stres. *Mother's Little Helper* píseň od Rolling Stones z roku 1966, která je celá věnovaná valiu (a dokonce mu i dala stejnojmennou přezdívku). Damien Hirst (jeden z nejvýznamnějších současných britských umělců), použil název *Valium* pro jeden obraz ze série spot-paintingových²³ tisků *Pharmaceutical* (2000). Mezi známé uživatele benzodiazepinů patřil například zpěvák Michael Jackson (na předávkování v roce 2009 zemřel).



Obr. 10
B. L. Saunders
Valium, 2000



Obr. 11
Damien Hirst
Valium, 2000

²⁰ Substance strukturou a účinkem podobné nelegálním drogám.

²¹ Nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Aktuální znění z 6. 3. 2024 in: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-463>

²² Dále jako CNS

²³ Technika proslavená D. Hirstem, složená z různě barevných teček rozložených v různých (ne)geometrických vzorech

5.1.2 Násilnická droga GHB:

γ -Hydroxybutyrát je hydroxykyselina, která se přirozeně vyskytuje v malých dávkách v lidském těle. Po jeho objevení se začal používat jako anestetikum, které bylo považováno téměř za dokonalé – vyvolává hluboký spánek a maže veškeré vzpomínky. Ale jedny z vedlejších účinků jsou nebezpečné vlivy na dýchání a srdeční činnost, proto se dnes používá už jen výjimečně, a to k léčbě narkolepsie. Malé dávky připomínají první fáze opilosti, ve větším množství se dostavuje agresivita, zmatení a nesoudnost. Velké dávky člověka uspí a vymažou mu paměť, proto je GHB oblíbená látka pro sexuální násilníky, kteří s jeho pomocí uspávají své oběti. Jenže u látky je velké riziko neodhadnutí správné dávky, a proto je velké riziko smrti uživatele nebo oběti. Většina předávkovaných si ze stavu opojení nic nepamatuje.



Obr. 12
HoodKitsch
GHB, 2020

Tekutou extází, jak se někdy nepřesně říká GHB, můžeme najít nejvíce v různých kriminálkách, například epizoda *Goodbye and Good Luck*, ze seriálu CSI: Las Vegas. Jinak se v umění setkáváme spíše se zmínkami nebo narážkami, výjimku tvoří holandský umělec HoodKitsch se svým obrazem *GHB* z roku 2020.

Dle deníku the Guardian, se v Liverpoolu okolo roku 2018 hrála mezi studenty tzv. *G-roulette*, kdy si všichni ve skupině vzali GHB, ale jeden z nich dostal dvojitou dávku, předávkoval se a místo zábavné noci omdlel.²⁴

5.1.3 Co stvořilo surrealismus a zabilo Basquiata - Opioidy:

Látky, které se vážou na opioidní receptory v CNS. Můžeme je rozdělit na čtyři základní skupiny: endogenní²⁵, opiové alkaloidy (morfin, kodein), polo syntetické (heroin, oxykodon), plně syntetické (metadon, pethidin).

„Opiáty (...) patří mezi nejpozoruhodnější, nejneepochopenější a nejužitečnější, ale bohužel též nejnebezpečnější látky na zeměkouli. Navozují změněný stav podobající se jakémusi těžkému euforickému náporu, vyúsťujícímu do bažení po nekonečném potěšení a radosti. V medicíně se analgetické účinky opiátů široce užívají k úlevě od bolesti už od mladší doby kamenné“ (Sessa, 2022)

V České republice je předepisování opioidů jako analgetik většinou až ta poslední možnost, a podléhá silným regulacím. Opioidy se předepisují na chronické bolesti, a pouze po selhání

²⁴ Jones, A. (2018, November 24). *It melts plastic and can kill – so why is club drug GHB on the rise?* the Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/society/2018/nov/24/club-drug-ghb-melts-plastic-kill>

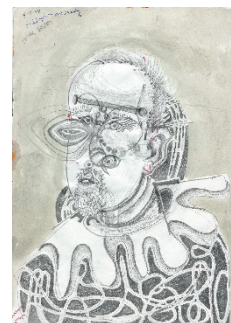
²⁵ Vznikající v lidském organizmu

jiných léčebných postupů, zároveň se léčba ukončuje v případě, kdy začne docházet k závislosti. Vybraní pacienti prochází výraznou kontrolou své psychosociální situace, jsou pravidelně kontrolováni, a i samotný výběr vhodné medikace může trvat několik týdnů.

Mák – opium:

„*Opium dlužím za své nejlepší dny*“ (Jean Cocteau, 1930)²⁶

První zmínky o máku máme už z výše zmíněných sumerských tabulek, kde je pro něj používán znak, který znamená „radost“. Dále se různá zobrazení makovic vyskytují i na babylónských válečcích nebo v krétsko-mykénské kultuře. V egyptských hieroglyfech se mluví o opiu (šťáva z makovic) a jeho využití jako analgetika a sedativa. V antickém Řecku nebyla žádná droga tak populární jako opium, jako důkaz může sloužit antické město Sicione, které je ztotožňováno s mýtickým městem Mekone, což znamená mák. Toto využití bylo dobře známo velkou část lidské historie, na počátku 19. století se německému farmaceutovi Friedrichu Sertürnerovi povedlo izolovat morfin, který se ukázal jako zásadní objev pro léčbu bolestí. Jenomže tento objev vedl k většímu počtu závislostí a zneužívání, a následnému zákazu a kriminalizaci. Opium se získává ze zaschlé šťávy z nezralých makovic máku setého. Tobolky se naříznou speciálním nožem, vyteče lepkavá tekutina, tzv. latex, který na vzduchu velmi rychle tuhne. Tato tmavě hnědá hmota pak obsahuje až 15 % morfinu a kodeinu.



Obr. 13
B. L. Saunders
Opium, 1999

Opium jako takové se dá požívat téměř jakkoliv, kouří se, polyká se a dá se podávat i intravenózně. Běžné jsou i jeho kombinace s jinými látkami, například „*Black*“, kombinace marihuany, opia a metamfetaminu, nebo „*Buddha*“ – tedy joint z marihuany posypaný opiem.

V Paříži na přelomu devatenáctého a dvacátého století bylo krom kabaretů a bordelů mnoho opiových kuřáren, kde se stýkala tehdejší umělecká elita. Opiové večírky se měli dít i v *Le Bateau-Lavoir*, bývalá výrobní dílna, na *Rue Ravignan* číslo 13 v samém centru čtvrti Montmartre, které se stalo bydlištěm velkého množství tehdejších umělců, například Guillaume Apollinaire, Georges Braque, Juan Gris a hlavně Pablo Picasso, který měl večírky pořádat. Picassova tehdejší partnerka, umělkyně a modelka, Fernande Olivier píše ve svém deníku, zápis z července 1905: „*hodiny ubíhaly a utrpení jejich okolí se proměnilo v atmosféru zvýšené inteligence, jemnosti a lahodné spokojenosti, ve které je všechno krásné a vznešené*“. Tyto *La*

²⁶ COCTEAU, Jean, JANUS, Petr (ed.). Opium: [deník jedné detoxikace]. Próza (Rubato). V Praze: Rubato, 2011. ISBN 978-80-904817-0-1.

*nuit d'opium*²⁷, měli stát za Picassovým modrým obdobím, kdy, dle Johna Richardsona, měl Picasso kouřit opium několikrát týdně během let 1904-1908. Opium sloužilo pro Picassa jako útek od reality, a ne jako zdroj kreativity, nebyl ani „prokletý malíř“ jako Modigliani, ani nechtěl následovat ideu „vyrušení všech smyslů“²⁸ svého idolu Arthura Rimbauda. „Picasso považoval svou práci za posvátnou a svou fyzickou a duševní energii vždy držel na nejvyšší úrovni,“ napsal Richardson²⁹. „Práce, sex a tabák byly jeho jedinou závislostí. *Le dérangement de tous les sens* byl v pořádku pro Modiglianiho – ale ne pro něj.“

Richardson a další kunsthistorici se shodují, že i tak se mohly efekty opia vepsat do jeho díla, například ospalé, jako v transu vypadající obličej bez výrazu v obraze *Famille de Saltimbanques* (1905) z růžového období. Zároveň opium mohlo ovlivnit i styl, který v tu dobu Picasso začal objevovat, ve kterém chtěl k prostorovým rozměrům malby přidat i rozměr času, a zobrazit postavy v pohybu z mnoha úhlů současně – kubismu.

Picassovy opiové noci skončily někdy v roce 1908, kdy objevil tělo svého přítele Karla-Heinz Wiegelse, který se zabil po psychickém zhroucení z kombinace hašiše a opia. „Wiegelsova smrt byla takový šok, že v životě už nevykouřil jedinou dýmku opia“ napsala o této události Olivier.

Další malíř s opiovým pozadím byl Francouz André Masson, který dle Malcolm Haslama³⁰ pořádal opiové večírky ve svém ateliéru na 45 rue Blomet, kde se měl stýkat s umělci a intelektuály jako Antonin Artaud, Jean Dubuffet, Joan Miró, Max Ernst, Man Ray, spisovatelka Gertruda Steinová nebo otec surrealismu André Breton. Na těchto setkáních experimentovali se změněným vědomím pomocí kouření hašiše, opia ve víně, nebo třeba s hudbou. Masson, jeden z průkopníků surrealismu a velký experimentátor, pracoval primárně s automatickou kresbou³¹ (například *Scène érotique*, 1928), které jsou považovány za jeden z hlavních elementů surrealismu. Při experimentech s automatismem zjistil, že opium je užitečná pomůcka jak se oprostit od svého vědomí a pracovat tak s čistým nevědomím. André Breton ve svém



Obr. 14
Pablo Picasso
*Famille de
Saltimbanques*
1905



Obr. 15
André Masson
Scène érotique, 1928

²⁷ V překladu z francouzštiny: „opiové noci“

²⁸ *Le dérangement de tous les sens*

²⁹ Richardson, J. (2009). *A life of Picasso*. [Volume 1], 1881-1906. Pimlico.

³⁰ Historik a spisovatel zabývající se uměním, kniha *Real World Of the Surrealists*

³¹ Technika, kdy se ruka náhodně, bezmyšlenkovitě hýbe na papíře

surrealistickém manifestu napsal „*U surrealistických obrazů, stejně jako u těch opiových platí, že je člověk nevyvolává, ale ony k němu přicházejí spontánně*“.

Breton měl poměrně střízlivý až opovržlivý pohled na opium a drogy obecně, oproti tomu Anotnin Artaud měl názor zcela opačný. V reakci na článek, který podporoval kriminalizaci kokainu, odpověděl v roce 1925 textem *Opium Traffic* v publikaci *La Révolution surréaliste*³²: „*Mým záměrem je odpovědět s upřímností, aby nás už jednou provždy neobtěžovaly varováním ohledně takzvaného nebezpečí drog.(...) Narodíme se zkaženi v těle i duchu; jsme vrozeně zničení. Odstraněním opia neodstraníme zločinný impuls, malignity těla a duše, sklon k zoufalství, zoufalého kreténa, malomocné dítě ani postupné rozpadání instinktů. Nezměníme tím skutečnost, že jsou jedinci předurčení k otrávení: otrávení morfinem, otrávení čtením, otrávení osamělostí, otrávení masturbací, otrávení nevázaným sexem, otrávení slabostí zakotvenou v duši, otrávení alkoholem, otrávení konopím, otrávení sociopatií. Existují nevléčitelné, hrubé duše, které nikdy nebudou součástí společnosti, ale pokud odstraníte jejich nástroje šílenství, vytvoří desetitisíce nových.*“



Obr. 16
Damien Hirst
Opium, 2000

Básník, spisovatel, vizuální umělec a filmový režisér Jean Cocteau v roce 1930 sepsal knížku *Opium (Opium: The Diary of a Cure)*²⁶, která vznikl na základech jeho zkušeností ze sanatorií, ve kterých byl kvůli své závislosti (v deníku mluví o až deseti dýmkách opia denně). Kniha barvitě popisuje vzpomínky z léčeb a následujících relapsů³³, které se opakovaly znovu a znovu. Mimo osobní vzpomínky a myšlenky je kniha doplněna kresbami vzniklými na opiu či při detoxikačních kúrách.



Obr. 17
Bob Dylan
Opium, 2011

Výtvarná díla s tématem opia najdeme i v novém tisíciletí, v návaznosti na *Valium* byl další obraz z Hirstovy série pojmenován *Opium*. Bob Dylan, známý především jako legendární zpěvák, má za sebou i víc jak dvě stovky uměleckých děl. A v jeho Asijské sérii³⁴, obsahující vizuální dokumentaci jeho cest přes Japonsko, Čínu, Vietnam nebo Koreu, lze nalézt obraz *Opium*, malba zobrazující mladou asijskou dívku, ležící vedle dýmky na kouření opia.

„*Die Religion [...] ist das Opium des Volkes*“ (náboženství je opiem lidstva) slavný výrok německého filozofa Karla Marxe, který inspiroval americkou heavy-metalovou kapelu Slipknot k písni *Opium of the People* (2004), která stejně jako originální citát kritizuje náboženství jako celek. V hudbě můžeme najít další zmínky o opiu, například *Opium trail* (1997) od kapely Thin

³² Surrealistická, až anarchistická publikace, jejichž 12 dílů vycházelo mezi roky 1924-1929. Do časopisu přispívali např.: Max Ernst, André Masson, Man Ray nebo Giorgio de Chirico

³³ Opakované propadnutí drogám, recidiva

³⁴ Dylan, B., Elderfield, J., Prince, R., & Gagosian Gallery. (2011). Bob Dylan : the Asia series. Gagosian Gallery.

Lizzy³⁵ popisující příběhy pašování opia inspirované historickými událostmi. Oceňovaný australský hudebník Nick Cave popisuje závislost na opiu v symbolickém textu písně *Opium Tea* (2005), závislosti na opiu se dotýká i kapela Marcy Playground ve skladbě *Opium* (1997).

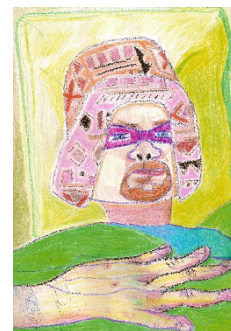
V roce 1953 sepsal Cocteau rozhovor při setkání s Picassem: „*kromě kola je opium jediným velkým lidským objevem, stále kouříš?*“ Cocteau: „*Ne, nekouřím, a lituji toho stejně jako ty.*“ Picasso „*Opium podporuje schovávavost... Kuřák podporuje chamtivost. Chce, aby všichni ostatní kouřili také.*“³⁶

Morfin a Heroin:

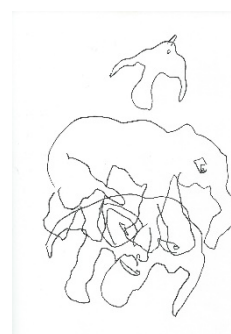
Morfin neboli morfium, je alkaloid obsažený v opiu, který je od roku 1804 izolovaný jako čistý alkaloid. Název, vycházející z řeckého boha snů Morpheia, mu dal F. Sertürnerovi. Stejně jako se nyní na kašel předepisuje kodein, se dříve předepisoval i morfin. Díky svým euforickým vlastnostem byl již od počátku zneužíván lidmi k navození příjemných pocitů, ale nikdy si nevydobyval takovou pozici jako opium nebo jeho následovníci. I tak se zapsal do historie umění například v autoportrétu německého expresionisty Ernsta Ludwiga Kirchnera (*Autoportrét pod vlivem morfia*, 1917) nebo v grafice Francouze Paul-Alberta Besnarda z roku 1887 *Morphinomanes* (závislé na morfinu). Roku 1874 britský chemik C. R. Alder Wright poprvé syntetizoval heroin.

O heroinu můžeme mluvit ve dvou směrech – heroin jako polo-syntetický derivát morfinu známý a užívaný po celém světě ať už ve zdravotnictví nebo mezi uživateli drog, nebo jako tzv. „český heroin“ (slangově například *braun*) který je směsí opioidů vyrobených z kodeinu a má účinky podobné morfinu.

„Pravý“ heroin je v popkultuře asi nejznámější drogou, o kolo které se točí mnoho filmů, písní, mnoho celebrit na ní bylo závislých, případně na následky spojené s předávkováním zemřelo. Ve zdravotnictví se stále (ač výjimečně) používá například ve Spojeném Království, kde se předepisuje jako analgetikum (chronické bolesti, poslední fáze smrtelných nemocí...). Bohužel i tento legální, zdravotnický heroin (diamorfin) se nedobře zapsal do historie, poté co ho takzvaný Doktor Smrt, Harold



Obr. 18
B. L. Saunders
Dilaudid, Morphine
2005



Obr. 19
B. L. Saunders
Heroin (snorted)
2009



Obr. 20
E. L. Kirchner
Autoportrét pod vlivem morfia, 1917



Obr. 21
P. A. Besnard
Morphinomanes
1887

³⁵ Irská hard rocková kapela vzniklá v roce 1969

³⁶ Goldberg, J. (2018, May 4). The Complicated Relationship Between Opium and Art in the 20th Century. Artsy. Dostupné z: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-complicated-relationship-opium-art-20th-century>

Shipman, použil k zabití více jak dvou stovek svých pacientů.³⁷ Nejčastěji se heroin užívá nitrožilně (ale lze i šňupat, kouřit či inhalovat), popularitu získal jednak díky silným euforickým účinnům (antropolog Michael Agar popsal heroin jako „nejlepší droga pro všechny příležitosti“³⁸), tak i díky velmi rychlému účinku nastupujícímu v rámci minut, a trvajícímu v rámci hodin.

Heroin se stává největším problémem po druhé světové válce, kdy začíná být spojovaný s hudebním průmyslem. Nejdříve začal pronikat do jazzu a to primárně u hudebníků ze subžánru bebop³⁹, například saxofonista Charlie Parker (jeden ze zakladatelů bebopu, nebo zpěvačka Billie Holiday). O této době vypráví noirový⁴⁰ film *The Man with the Golden Arm* (1955) ve které ztvární hlavní roli Frank Sinatra.

Z jazzové scény heroin poměrně rychle a jednoduše přešel do té rockové. V roce 1970, ani ne měsíc po sobě umírají kytarista Jimi Hendrix (18. 9.), a zpěvačka Janis Joplin (4. 10.), kteří odstartovali novodobou éru *klubu 27*⁴¹. Oba byli silně závislí na heroinu, přičemž Joplin se předávkovala. Rok po těchto dvou zemřel další člen klubu a frontman skupiny the Doors, Jim Morrison (čtyři roky po něm i jeho partnerka Pamela, také ve 27 letech) na předávkování heroinem. Nejslavnějším uživatelem nejen heroinu této doby se stal Keith Richards (kytarista, the Rolling Stones, nar. 1943). „*I na rockové poměry byl Richards heroickým konzumentem heroinu, kokainu, meskalinu, LSD, peyotlu, Mandraxu, Tuinalu, marihuany, bourbonu a dalších pochutin a všem pozorovatelům se zdálo, že žije ve vypůjčené době.*“⁴² (Richards byl desetkrát po sobě zvolen prvním na každoročním listu nejpravděpodobnější celebrit, co v daném roce zemřou⁴³). Sám Richards se ke své drogové historii vyjádřil v roce 2023 slovy „*Cigaret jsem se vzdal v roce 2019. (...) Heroinu jsem se vzdal v roce 1978. Kokainu jsem se vzdal v roce 2006. Pořád se občas rád napiju – protože v dohledné době se nechystám do*

³⁷ Pounder, D. J. (2003). The Case of Dr. Shipman. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 24(3), 219–226. Dostupné z: <https://doi.org/10.1097/01.paf.0000070000.13428.a3>

³⁸ AGAR, M. (2009, November 17). American Ethnography | The Perfect Whatever Drug. Web.archive.org. https://web.archive.org/web/20091117152041/http://www.americanethnography.com/article_sql.php?id=95

³⁹ Forma jazzu, zaměřená více na tempo a improvizaci než melodii

⁴⁰ Žánr velmi stylizovaných detektivních filmů ze 40. a 50. let v USA

⁴¹ Neoficiální klub hudebníků a jiných umělců, kteří „záhadně“ umírají v 27 letech. Za prvního zemřelého (ač se našli i dřívější) je všeobecně považován bluesman Robert Johnson (který údajně upsal duši ďáblu v 17 letech výměnou za svůj talent). Mezi další patří např. J. Hendrix, J. Joplin, J. Morrison a jeho žena Pamela, L. Harvey, J.-M. Basquiat, K. Cobain, Andrea Absolonová nebo Amy Winehouse

⁴² Nast, C. (2010, October 25). The Life and Lures of Keith Richards. *The New Yorker*. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2010/11/01/groovin-high>

⁴³ Richards, K. [@officialKeef]- (2016, September 26). *I was number one on the who-is-most-likely-to-die list for 10 years. I was really disappointed when I fell of the list! #BBCKeef* [Tweet]. Twitter. Dostupné z: <https://twitter.com/officialKeef/status/780197709961584640>

nebe“⁴⁴. Svou oblibu heroinu vložil i do písně 999 (1992), jejíž název se odkazuje na čistotu heroinu, číslovkou 999 byly označovány lisované cihly jihoasijského, čistého heroinu⁴⁵. The Rolling Stones, jako kapela, vydali množství písní týkajících se heroinu a jiných drog (např. *Dead Flowers*, *Brown Sugar*, *Sister Morphine* ...).

Lou Reed, zakladatel skupiny the Velvet Underground, v roce 1967 vydal skladbu s názvem *Heroin*, která popisuje užívání a účinky heroinu do největších detailů. Kapela Beatles je známá svým vztahem k drogám a jeho propisování do textů jejich skladeb, a to neminulo ani heroin. Dvě písně z let 1967 a 1968 dle všeho odkazují právě na heroin, i když to ze začátku John Lennon popíral, tak po rozpadu kapely přiznal, že se svojí partnerkou Yoko Ono brali heroin, a postava *Henry the Horse* ze skladby *Being for The Benefit of Mr Kite* (která je celá sepsána ze slov na starém cirkusovém plakátu, vyjma jména *Henry the Horse*, které na plakátě není), je složená ze dvou slangových výrazů pro heroin – *Henry* a *Horse*^{46 47}.

V metalové a hardrockové sféře sedmdesátých a osmdesátých let (zlatá éra kapel jako Black Sabbath, Mötley Crüe, Guns N` Roses...) se také drogy všech druhů velmi šířily. Drogové večírky Ozzyho Osbourne, Nikkiho Sixxe a ostatních byly pověstné a často i základy pro jejich písně (například skladba *Kickstart My Heart* (1989), od Mötley Crüe, která vznikla poté co Nikki Sixx na dvě minuty zemřel po předávkování). Nikki Sixx pro Mötley Crüe napsal album pojmenované *Dr. Feelgood* (1989) což je slangové označení pro dealera, i pro heroin.⁴⁶ V roce 2007 Sixx vydal sbírku fotek, kreseb, myšlenek a svých deníkových zápisků sepsaných od Vánoc 1986 do Vánoc 1987 (nahrávání alba *Girls Girls Girls* až jeho téměř smrtelné předávkování) pod názvem *The Heroin Diaries: A Year in the Life of a Shattered Rock Star*⁴⁸, ke které se svou druhou kapelou Sixx:A.M. nahrál koncepční album *The Heroin Diaries Soundtrack*. V textech kapely Guns N` Roses najdeme narážku na heroin ve skladbě *Mr. Brownstone* (1987). Frontman Nirvany, Kurt Cobain se dostal k heroinu na konci osmdesátých let, a množství dávek se začalo zvyšovat poté, co v roce 1990 poznal svou partnerku Courtney

⁴⁴ McCormick, N. (2023, September 23). Keith Richards interview: “I gave up cigarettes, heroin, cocaine... but I still like a drink.” The Telegraph. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/music/artists/keith-richards-rolling-stones-hackney-diamonds-interview/#:~:text=I%20gave%20up%20heroin%20in>

⁴⁵ CNPA, DCA Tajikistan, CARICC, UNODC Almaty Programme Office. (2012). *Handbook on stamps and other markings of heroin bags*. ALMATY. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/AOTP/stamp_handbook_final_-_september_2012-eng.pdf

⁴⁶ DEA. (2018). *Slang Terms and Code Words: A Reference for Law Enforcement Personnel*. DEA Intelligence Report. Dostupné z: <https://www.dea.gov/sites/default/files/2018-07/DIR-022-18.pdf>

⁴⁷ Sugar, D. (2022, March 26). List Of Heroin Street Names & Slang Terms. Northeast Addictions Treatment Center. Dostupné z: <https://neaddictions.com/addiction/heroin/street-names/>

⁴⁸ HOSELEY, Rantz. *Nikki Sixx's The heroin diaries*. Ilustroval Danijel ŽEŽELJ, ilustroval Kieron DWYER, ilustroval Patricio DELPECHE, ilustroval Kelsey SHANNON, ilustroval Roy BURDINE. Easthampton: Heavy Metal Media, [2017]. ISBN 978-1-947784-00-0.

Love, což ho dovedlo až na neúspěšnou odvykací kúru v roce 1992, ale ještě před ní kapela vydala své druhé album *Nevermind* (1991), které Cobain psal v nejhorší fázi své závislosti. Proto skladba z tohoto alba, *Come as you are*, je považována za ódu na heroin⁴⁹, zejména věty „*Come as you are (...) As a friend as an old enemy*“ a „*As a friend, as a trend, as an old memorie*“⁵⁰ (Cobain, 1991), které se dají považovat jako přání, aby se jeho závislost stala minulostí, „*Come doused in mud, soaked in bleach*“⁵¹ (Cobain, 1991), fráze, která by měla být převzata z kampaně města Seattle proti HIV (v původním znění „*if doused in mud, soak in bleach*“) nabádající k dezinfikování použitých heroinových jehel. Věta „*I don't have a gun*“ může být vyložena jako „*nemám jehlu*“, protože slovo *gun* (zbraň) je v drogovém slangu *injekční stříkačka* nebo *šlehnout si*⁴⁶. Bohužel věta „*nemám zbraň*“ se 5. 4. 1994 ukázala jako nepravdivá, a Kurt Cobain se připojil k výše zmíněnému *klubu 27*.

Generace Beatníků neměla k drogám daleko, konkrétně heroin je ústředním tématem v knize William S. Burroughse, *Junky (Junkie: Confessions of an Unredeemed Drug Addict)*⁵². Částečně autobiografická kniha novela vyprávějící příběh Williama Lee (pod tímto jménem Burroughs psal své knihy), který bojuje se svou závislostí na morfinu a heroinu. „*Stanete se závislým na drogách, protože nemáte silnou motivaci v žádném jiném směru. Fet vždy vyhraje*“⁵² (Burroughs, 1953). V literatuře se setkáváme i se třemi zfilmovanými romány vyprávějícími o heroinu: reportážní kniha *My děti ze stanice ZOO* (Kai Hermann, 1978)⁵³, sepsána podle rozhovorů které si novinář K. Herman nahrával při zpovídání čtrnáctileté Christiane F., která v nich vypráví o tehdejší narkomanské kultuře západního Berlína. Filmová verze z roku 1981⁵⁴ je doprovázená písněmi Davida Bowieho (Bowie pro film nahrál i píseň *Heroes* v němčině – *Helden*). Ve stejném roce jako *My děti ze stanice ZOO* vyšel i román, amerického spisovatele Huberta Selby, Jr., *Requiem za sen*⁵⁵. Kniha zaměřuje na čtyři postavy, Harryho, jeho partnerku Marion, přítele Tyronea a matku Saru, kteří se v Brooklynu snaží uniknout ze svých problematických životů prostřednictvím užívání drog (trio je závislé na

⁴⁹ Williams, G. (2021, March 2). Was this Nirvana song Kurt Cobain's ode to heroin? Far out Magazine. Dostupné z: <https://faroutmagazine.co.uk/nirvana-kurt-cobain-come-as-you-are-heroin/>

⁵⁰ „*Chci tě (...) Jako přítele, jako dávného nepřítele*“ „*Jako přítele, jako trend, jako dávnou vzpomínku*“

⁵¹ „*Zůstaň ponořená do bláta, nasáklá bělidlem*“

⁵² BURROUGHS, William S. Feťák. Přeložil Josef RAUVOLF. Pocket program. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0412-4.

⁵³ F., CHRISTIANE, F., Christiane. *My děti ze stanice ZOO: příběh narkomanky* : podle protokolů zachycených na magnetofonových páscích zpracovali Kai Hermann a Horst Rieck. Přeložil Zuzana SOUKUPOVÁ. Kapka. Praha: Mladá fronta, 1987.

⁵⁴ Edel, U. (Director). (1981). *Christiane F. - Wir Kinder vom Bahnhof Zoo*. Constantin Film.

⁵⁵ SELBY, Hubert. *Requiem za sen*. Přeložil Ondřej FORMÁNEK, ilustroval Erika HUPTYCHOVÁ. Cesty tam a zase zpátky. Praha: Maťa, 2001. ISBN 80-86013-84-7.

heroinu, a Saře lékař předepíše amfetamin na hubnutí). Každý z nich se snaží dosáhnout svých snů, ale kvůli drogovým závislostem nakonec jejich příběhy vedou k naprostému úpadku. V roce 2000 vyšla, dnes už kultovní, filmová adaptace od newyorského režiséra Darrena Aronofskyho⁵⁶.

Třetí z těchto kultovních románů a filmů je *Trainspotting*⁵⁷ (1993)⁵⁸ od Skota Irvina Welshe odehrávající se okolo narkomana Marka Rentona (ve filmovém zpracování Ewan McGregor) jeho životních událostí, zločinů, pokusů vystřízlivět, následovných relapsů a zvětšující se deprese z okolního světa, všech politiků a konzumního života. Welsh píše zásadně příběhy z prostředí lidí na okraji společnosti (jen o Rentonovi napsal další tři knihy). Tři roky po vydání knihy vyšla filmová adaptace⁵⁹ od Dannyho Boyla. „*Vybrat si budoucnost, vybrat si život. Ale proč bych měl něco takového udělat? Rozhod jsem se nevybrat si život, ale něco jiného. A důvody? Žádný důvody nejsou. Kdo potřebuje důvody, když má heroin.*“⁶⁰ (Welsh, 1993).

U heroinu nelze nezmínit magnum opus Quentina Tarantina, *Pulp Fiction: Historky z podsvětí*⁶¹. Oscarem ověřený povídkový film točící se okolo losangeleského podsvětí. Heroin se objevuje v druhé a třetí kapitole (*Prelude to Vincent Vega and Marsella Wallace's Wife*⁶² (chronologicky je to druhá a pátá kapitola), kdy v předehře Vincent (John Travolta) kupuje heroin, a v následné povídce jede dělat společnost ženě Marsella Wallace, Mie (Uma Thurman). Mia později objeví heroin a splete si ho s kokainem, proto ho vyšnupe, čímž se předávkuje. Povídka končí cestou za Vincentovým dealerem, který Miu zachrání injekcí adrenalinu do srdce. V realitě by tento přístup nefungoval, a místo adrenalinu by bylo nutné aplikovat naloxon⁶³, který na hodinu ruší efekty opiátů, a používá se při první pomoci v případě předávkování.



Obr. 22
Nan Goldin
Trixie on the Cot
1979



Obr. 23
Nan Goldin
Nan and Brian in Bed
1983

Série *The Ballad of Sexual Dependency*⁶⁴⁶⁵ (1986) od Nan Goldin nafocená mezi roky 1979 a 1986, složená z více jak sedmi set fotek, funguje jako deníkový záznam těchto

⁵⁶ Aronofsky, D. (Director). (2000). *Requiem for a dream*. Artisan Entertainment.

⁵⁷ *Trainspotting* (sledování vlaků) bylo v Edinburghu označení pro braní drog – na bývalém nádraží v Leith byla velká komunita narkomanů

⁵⁸ WELSH, Irvine. *Trainspotting*. Přeložil John COMER, přeložil Ondřej FORMÁNEK. *Cesty tam a zase zpátky*. Praha: Maťa, 1997. ISBN 80-86013-28-6.

⁵⁹ Boyle, D. (Director). (1996). *Trainspotting*. Miramax.

⁶⁰ Úvodní monolog Marka Rentona

⁶¹ Tarantino, Q. (Director). (1994). *Pulp Fiction*. Miramax.

⁶² (*Předehra k Vincetu Vegovi a ženě Marsella Wallace*)

⁶³ CDC. (2022, September 7). *Lifesaving Naloxone*. Centers for Disease Control and Prevention. Dostupné z: <https://www.cdc.gov/stopoverdose/naloxone/index.html#:~:text=What%20is%20naloxone%3F>

⁶⁴ *Balada o sexuální závislosti*

⁶⁵ Goldin, N. (1986). *The ballad of sexual dependency*. Aperture Foundation.

let. Portréty a autoportréty dokumentují tehdejší mladou „špatnou“ část New Yorku, *No wave*⁶⁶ uměleckou vlnu, *Post-stonewallskou*⁶⁷ gay subkulturu, heroinovou subkulturu v sousedství Bowery na dolním Manhattanu a její osobní a romantický život. Samotná série byla prezentována jako slideshow s hudbou od Velvet Underground, Niny Simone, Jamese Browna a dalších. Fotky sledují její přátele do nejintimnějších momentů, přes oslavy, hádky, rvačky až po braní drog a sex.



Obr. 24
J. M. Basquiat
Autoportrét, 1984

V roce 1982⁶⁸ Andy Warhol potkává mladičkého afroamerického umělce a téměř ihned si ho bere pod svá křídla. V následujících letech mu ve svém bytě na Manhattanu zřídí ateliér a mezi těmito dvěma začalo poměrně blízké přátelství. Jean-Michel Basquiat, umělecká raketa osmdesátých let a hlavní představitel neo-expressionismu. V době kdy si ho Warhol „adoptoval“, už několik let užíval heroin (dle obchodnice s uměním Mary Boone, která Basquiata tehdy zastupovala, v roce 1982 začal pravidelně užívat, dle jiných zdrojů začal již dříve)⁶⁹, zprvu měl Warhol dobrý vliv, a byl na Basquiata přísný, zakázal mu vyměňovat obrazy za drogy, nebo i kouřit trávu. Jenže později se vztah změnil a Warholova závislost na amfetaminech se začal promítat i do Basquiata. Po smrti Warhola se začala stupňovat Basquiatova závislost, která skončila předávkováním v sedmadvaceti letech. Zde můžeme začít sledovat určité spojitosti mezi opiáty a uměním. Jeho provokativní a originální neo-expressionistická díla, odrážela jistou surovost, intenzitu a výraznou barevnost, stejně jako expresionistická díla autorů jako E. L. Kirchner, O. Kokoschka nebo E. Munch, kteří byli známí užíváním morfinu.



Obr. 25
B. L. Saunders
Rajský plyn, 2001



Obr. 26
B. L. Saunders
PCP, 2001

5.1.4 Proč někdo bere koňská uspávací – disociační anestetika

Ketamin, Rajský plyn nebo PCP (andělský prach) – zde se dostáváme na tenký led mezi sedativa a psychedelika. Zmíněné látky jsou anestetika (ketamin je dostatečně silné anestetikum, že se používá ve veterinářství, PCP se přestalo používat kvůli nežádoucím účinkům), ale zároveň působí disociaci mezi vědomím a vnímáním

⁶⁶ Umělecký směr jdoucí proti komerčnímu *New wave*

⁶⁷ Několikadenní nepokoje členů LGBTQ+ komunity proti policii, které navazovali na policejní razii v tehdy ilegálním gay klubu ve Stonewallu v červnu 1969. Tyto nepokoje nakonec vyústily v Gay Pride pochody a postupné přijímání neheterosexuálních menšin. Beatník a gay Allen Ginsberg situaci komentoval slovy: „*buzíci ztratili svou ustrašenou tvář, kterou měli po desetiletí.*“

⁶⁸ Leonhard Emmerling, Jean-Michel Basquiat, & Levis, N. (2018). Jean-Michel Basquiat 1960-1988 : the explosive force of the streets. Taschen.

⁶⁹ Wines, M. (1988, August 27). Jean Michel Basquiat: Hazards Of Sudden Success and Fame. The New York Times. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1988/08/27/arts/jean-michel-basquiat-hazards-of-sudden-success-and-fame.html>

okolního světa. Tato disociace vede k pocitu odtržení od vlastního těla a prostředí, které se mohou proměnit v psychedelické halucinace.

Ketamin se dá považovat za drogu tohoto desetiletí⁷⁰, dle *Journal of Psychopharmacology* zkusilo ketamin 11% světového obyvatelstva⁷¹, a proto se v posledních letech toto koňské uspávací prostředek propisuje stále více do popkultury. „*Britští DJové si stěžují, že v klubech je až moc ketaminu, modelky chodí po ranvejích s nápisy „KETAMINOVÁ HOLKA“ na oblečení*“ (Davies, 2023)⁷⁰. Tento citát celkem přesně popisuje rozsah kultur, do kterých ketamin zasahuje, ať už je to ta klubová – například německá elektronická skupina *Brutalismus 3000* se svou skladbou *SUKA SUKA*: „*I'm a suka, suka, gimme ket, gimme ket*“ (Zeitner & Daldas, 2023), nebo korejská herečka Chrissy Teigen, která pod vlivem ketaminu navrhla svou kuchyni⁷².



Obr. 27
God Era
Ketamine Chic
2003

5.2 Stimulanty

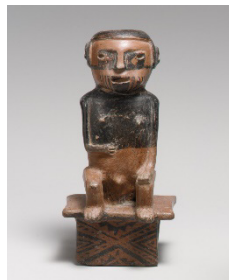
Psychická závislost, bludy, poruchy chování ale na druhé straně mizící únava, žádná potřeba jídla a spánku, rychlejší myšlení a zvýšené životní tempo. To je důvod proč lidé vyhledávají stimulancia.

5.2.1 Od žvýkání listů po drogu bohatých, co pohání Hollywood – kokain

„*Kokový keř pochází z And a od 3. století př. N. l. nacházíme sochy žvýkající s nafouklými tvářemi jeho listy (...)* V Indii a Indonésii se podobných účinků dosahuje pomocí betelu⁷³. *I když je tato droga na Západě takřka neznámá, v současnosti ji žvýká dobrá desetina světové populace.*“ (Escotado, 2003). Posvátná květina, jejíž žvýkání zvyšuje množství dopaminu, potlačuje chuť k jídlu a zvyšuje pracovní výkonnost, samozřejmě je vždy doplněná kouskem citronu. Takto, už pravděpodobně stovky let, vypadal svět incké říše, když ji v 16. století dobyli Španělé. Důkazy o využívání této sakrální rostliny můžeme najít v sochách a malbách jihoamerických indiánů, starších



Obr. 28
B. L. Saunders
Cocaine (1:2 gram)
1999



Obr. 29
Žvýkač koky na lavici
9. – 15. století

⁷⁰ Davies, S. (2023, August 10). The age of K: how ketamine became the decade's defining drug. *The Face*. Dostupné z: <https://theface.com/life/the-age-of-k-how-ketamine-became-a-decade-defining-drug-ket-therapy-psychedelics>

⁷¹ <https://www.addictionhelp.com/ketamine/statistics/>

⁷² Durney, E. (2023, August 2). Chrissy Said Taking “Therapeutic Ketamine” Helped Inspire An Art Installation For Her And John’s House. *BuzzFeed News*. Dostupné z: <https://www.buzzfeednews.com/article/ellendurney/chrissy-teigen-took-therapeutic-ketamine-art-installation>

⁷³ Listy pepřovníku betelového, na které se nanáší další suroviny, tento „zelený čtvereček“ se poté žvýká a dodává energii

více než tři tisíce let. Její pěstování na severu Peru je dokázané už od šestého tisíciletí př. n. l.⁷⁴

Cesta k současnému krystalickému, psychoaktivnímu alkaloidu začala v roce 1859, kdy německý chemik Albert Niemann poprvé izoloval kokain. Ten se v 80. letech devatenáctého století propagoval jako zázračný lék na všechno. Sigmund Freud psal o jeho pozitivních účincích a doporučoval ho jako léčbu pro deprese a sexuální dysfunkce⁷⁵. Popularitě dodala Coca-Cola, která v původní složení, od svého vzniku v roce 1886, obsahovala výtažek z kokových listů a kofein z kola ořechů. Z Coca-Coly kokain zmizel v dvacátém století, v návaznosti na zákaz kokainu v USA *Harrisonovým zákonem o narkotikách* z roku 1914⁷⁶.

Navzdory stále přísnějším zákonům spotřeba kokainu ve dvacátém století stoupala, nejvíce je s kokainem spojovaný Hollywood. A není divu, natáčení byla dlouhá a náročná, herci ani štáb nestíhali pít nebo jíst, po až dvacetihodinových směnách rovnou na večírek. Seznamy hvězd a filmů, u kterých se objevil kokain, jsou nekonečné. Jack Nicholson komentoval kokain jako „perfektní drogu pro megalomanský, macho životní styl Hollywoodu“, a také že „v myslí jste neprůstřelní, můžete psát, můžete hrát, můžete režírovat“⁷⁷

Drogu, kterou bral i Sherlock Holmes⁷⁸, můžeme najít nejen v umění původních jihoamerických obyvatel, ale primárně v současnosti, kdy začínají vlny jakési destigmatizace, a odporu vůči válce proti drogám. „*If your day is gone, and you want to ride on, cocaine. Don't forget this fact, you can't get it back, cocaine*“ (Cale & Clapton, 1977). V devadesátých letech dvacátého století, udělal americký post-konceptuální umělec Rob Pruitt skandál se svým dílem *Cocaine Buffet* (1998), kdy v galerii položil víc jak 4 metry zrcadel, s lajnou kokainu uprostřed. V rámci výstavy mohli diváci s kokainem rozsypaným na zrcadlech, nakládat jak chtěli. Práci se samotným kokainem dovedl dál holandský konceptualista Diddo, který si jako umělci ze seskupení YBA⁷⁹ bere inspiraci primárně z lidského chování, v roce 2014 vytvořil plastiku z kokainu smíchaného s želatinou. Jedná se o lidskou lebku ve skutečné velikosti, pojmenovanou



Obr. 30
Rob Pruitt
Cocaine Buffet
1990



Obr. 31
Rob Pruitt
Cocaine Buffet
1990



Obr. 32
Diddo
Ecce Animal, 2014

⁷⁴ Sessa, B. (2022). *Altered States* (J. Pilucha, Trans.). Wooden Books Limited. (Original work published 2020)

⁷⁵ Freud, S. (1884). "Über Coca". In *The Cocaine Papers* (1974), ed. Robert Byck. *Dostupné z: https://www.academia.edu/34379941/Uber_coca_Freuds_cocaine_discoveries*

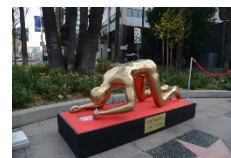
⁷⁶ The Harrison Narcotic Act. (1920). *Virginia Law Review*, 6(7), 534. <https://doi.org/10.2307/1063174>

⁷⁷ Harry Shapiro (2002) *From Chaplin to Charlie--cocaine, Hollywood and the movies*, *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 9:2, 133-141, DOI: 10.1080/09687630110119161

⁷⁸ Dalby J.T. (1991) *Sherlock Holmes' Cocaine Habit*, *Irish Journal of Psychological Medicine*, 8, 73-74

⁷⁹ Young British Artists, volné seskupení britských umělců z osmdesátých let, např. D. Hirst, T. Emin...

*Ecce Animal (ejhle, zvíře)*⁸⁰, součástí díla byl i nákup drogy od dealerů v jeho okolí, a následné měření čistoty látky. Jednodušším způsobem využívá kokain holandský hudební producent Erick, který vysypává kokain do tvarů různých log a obrazců.



Obr. 33
Plastic Jesus
Hollywood's Best
Party, 2015

Téma kokainu můžeme hledat nejvíc ve streetartu, a to v různých podobách – ať už jako graffiti od Banksyho nebo land-art od Plastic Jesus. V malbě s tematikou bílého prášku pracuje bruselský malíř Bertrand Neuman, například v obraze *Lust* (2018).



Obr. 34
Bertrand Neuman
Lust, 2018

5.2.2 Vojenská droga, díky které byl Warhol produktivní – amfetaminy

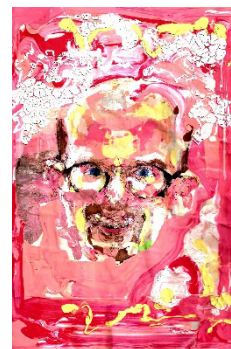
„Hergott krucifix

letím jak Asterix

panzerfaustem odpovídám, je to trochu risk

Když ti před Moskvou, Moskvou

dojde pervitin“ (J.A.R, 2017)



Obr. 35
B. L. Saunders
Crystal Meth, 2000

Amfetamin, Metamfetamin, Pervitin, Speed, Mefedron, Efedrin, Obetrol... amfetaminů a jejich solí (MAS⁸¹) je mnoho, ale všechny mají společné vlastnosti – snížení chuti k jídlu, hyperaktivita, zvýšení serotoninu, dopaminu a soustředěnosti.

Vše začalo efedrinem, nebo spíš keři z čeledě chvojníkovitých, ze kterých se tento alkaloid získával v Japonsku, a používali ho například samurajové před bojem. 1893 v Japonsku syntetizovali metamfetamin, 1933 se začíná prodávat amfetamin pod názvem Benzedrine. Během druhé světové války jsou amfetaminy v podobě Pervitinu podávány vojákům na obou stranách. K tomu se váže příběh finského vojáka Aimo Koivunena, jehož jednotku přepadli Sověti. Ve stresu si neuvědomil, že má zásobu pervitinu pro celou jednotku, a tuto smrtelnou dávku pozřel. Během dvou týdnů pod vlivem ujel na lyžích 400 kilometrů (z toho víc jak stovku ujel za první den), omylem vjel do sovětského ležení, podpálil opuštěnou chatu, přežil dva výbuchy v opuštěném německém táboře a holýma rukama ulovil sojku⁸².

⁸⁰ Narážka na *Ecce Homo*, název obrazů zobrazujících umučeného Krista

⁸¹ Mixed amphetamine salts

⁸² Jones, S. (2024, January 19). Aimo Koivunen, the Drug-Fueled Finnish Super-Soldier. Historic Flix. *Dostupné z: <https://historicflix.com/aimo-koivunen-the-drug-fueled-finnish-super-soldier/>*

Pervitin lze zároveň označit za českou národní drogu. Dle testování české odpadní vody obsahují nejvíce metamfetaminu v Evropě⁸³, a jen v roce 2022 bylo odhaleno 202 varen pervitinu⁸⁴.

S Benzedrinem se nejvíce setkáváme v USA v období čtyřicátých až šedesátých let, kdy byl používán vojáky ve Vietnamu a objevoval se v textech Beatnické generace. Benzedrin je zmiňovaný v novele *Na cestě* (1957) od Jacka Kerouaca, který byl také jeho uživatelem. Kerouacův roztěkaný, občas zmatený, občas velmi detailní, způsob psaní se dá velmi pravděpodobně přičítat vlivům amfetaminů.⁸⁵

V hudebním světě byly amfetaminy přítomny v rockových a punkových subkulturách. Anglický odborník na drogy a hudební publicista Harry Shapiro o „*amfetaminovém* vzhledu“ některých celebrit – např. Rogera Daltreya (The Who), a nebo Johnnyho Rottena (Sex Pistols), jejichž vzhled se snažili fanoušci dosáhnout, i za pomoci zakázaných látek.⁸⁶

Andy Warhol, vůdčí osobnost pop-artového hnutí, byl v kontaktu s mnoho umělci tehdejší doby (například výše zmíněný J. M. Basquiat), a tím pádem byl v kontaktu i s mnoho látkami, které daní umělci užívali. Sám byl drogami fascinovaný (když v roce 1977 otevřeli v New Yorku noční klub „Studio 54“, Warhol ho začal pravidelně navštěvovat, aby mohl sledovat drogami poháněné aktivity⁸⁷), pravděpodobně mnoho z nich i vyzkoušel, ale nikdy se neproslavil větší závislostí, nebo spojením s tvrdšími drogami. Ale přesto jednu závislost měl, a to na Obetrolu (dnes známý jako Adderall). Obetrol je kombinace MAS a od padesátých let se předepisoval jako lék na obezitu. V devadesátých letech se začal používat na léčbu ADHD (*attention deficit hyperactivity disorder*⁸⁸) a byl přejmenovaný na Adderall (*A. D. D. for All*).

Adderall je v současné době poměrně často zneužívaný jako „chytrá droga“, protože zvyšuje koncentraci, produktivitu, snižuje únavu a zlepšuje náladu. Proto je oblíbený u studentů, návštěvníků klubů a u kreativních profesí, jako jsou filmaři či hudebníci, například americký

⁸³ How did Czechia become the meth capital of Europe? (2022, March 21). [Www.expats.cz](https://www.expats.cz/czech-news/article/how-did-czechia-become-the-meth-capital-of-europe). Dostupné z: <https://www.expats.cz/czech-news/article/how-did-czechia-become-the-meth-capital-of-europe>

⁸⁴ Zpráva o nelegálních drogách v ČR 2023. (2024, February 16). [Www.drogy-Info.cz](http://www.drogy-info.cz). Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/zprava-o-zavislostech/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-cr-2023/>

⁸⁵ Juan A. Suárez. (2014). Warhol's 1960s' Films, Amphetamine, and Queer Materiality. *Criticism*, 56(3), 623–652. <https://doi.org/10.13110/criticism.56.3.0623>

⁸⁶ Shapiro, H. (2005) *Dances with Drugs: Pop Music, Drugs and Youth Culture*. In South, N (ed), *Drugs: Cultures, Controls and Everyday Life*. London: Sage Publications.

⁸⁷ Miller, J. (2021, May 14). *Drugs, Disco, and a Dead Body: Five Outrageous Studio 54 Stories*. *Vanity Fair*. Dostupné z: <https://www.vanityfair.com/hollywood/2021/05/halston-studio-54-real-life>

⁸⁸ Hyperkinetická porucha

rapper Danny Brown pravidelně přiznává využívání Adderallu pro zvýšení kreativity a produktivity (Adderallu věnoval i skladbu s názvem *Adderall Admiral*, 2011).

5.2.3 Co spojuje kluby v 90. letech a léčbu PTSD – MDMA

MDMA, Molly, Extáze. Látka poprvé syntetizovaná ve dvacátých letech se proslavila až o šedesát let později, kdy začala být asociovaná s klubovou kulturou, EDM⁸⁹ a raves⁹⁰. MDMA se stala populární hlavně díky euforickým stavům, zvýšení sebevědomí, relaxaci a vnitřnímu klidu. Nejčastěji je MDMA lisované v podobě tablet (proto i často obsahuje jiné látky – primárně amfetaminy) a v posledních dekádách se samotná droga stává jakýmsi uměním, kdy jsou jednotlivé tabletky v podobě různých log a popkulturních symbolů, které jsou využívány jako označení kvality, síly apod.

Od přelomu milénia začalo být propojení Extáze a hudby, tance, klubů a hudebních festivalů markantnější, a začalo se projevovat i u samotných hudebníků. O této látce vzniklo za posledních 30 let mnoho skladeb, a téměř každá píseň od devadesátých let, která zpívá o „Molly“ je o MDMA. Jeden z nejslavnějších případů je skladba *Diamonds* od mnoha Grammy⁹¹ ověřené zpěvačky Rihanny. Příběh písně vypráví o mileneckém páru, který si vzal extázi, opil se a tančí pod hvězdami⁹². „*Palms rise to the universe as we moonshine⁹³ and molly (...) You're a shooting star I see, a vision of ecstasy*“ (Sia & Rihanna, 2012). Jako další lze zmínit více doslovnou skladbu *MDMA* od Little Sis Nora z roku 2021:

„*We can buy MDMA*

Yeah, as long as you can pay

50 bucks is that okay“ (Ekberg, 2021)

Vzít si Extázi a jít na rave, to je ústřední motiv irského filmu *Human Traffic*⁹⁴, ve kterém si skupina přátel chce užít druhé léto lásky⁹⁵, a stát se členy „chemické generace“⁹⁶.



Obr. 36
Chemical X
The Spirit of Ecstasy
2017

⁸⁹ Electronic dance music – elektronická taneční hudba

⁹⁰ Z angl.: *to rave* – blouznit. V 50. letech používaný jako název pro bohémské oslavy, od 90. let jako název pro „tvrďší“ klubové oslavy s DJem

⁹¹ Jedna z nejstarších a nejuznávanějších hudebních cen

⁹² by. (2023, July 29). The Curious Meaning of “Diamonds” by Rihanna. Interesting Literature. Dostupné z: <https://interestingliterature.com/2023/07/rihanna-diamonds-meaning/>

⁹³ Starý název pro destilovaný alkohol

⁹⁴ Kerrigan, J. (Director). (1999, June 18). *Human Traffic*. Clarence Pictures.

⁹⁵ Fenomén odkazující se na léto lásky v San Franciscu v éře hippies (1967) – místo rocku se hraje EDM, místo LSD se bere extáze

⁹⁶ Generace britských spisovatelů, kteří psali na náměty hedonistické MDMA éry, např.: Irvine Welsh (*Trainspotting*), Roddy Doyle, Alan Warner...

sepsal své psychedelické zkušenosti v autobiografické knize *Brány vnímání*¹⁰⁵, Huxley později pomohl sponzorovat i kontroverzní harvardský *Psilocybin Project* Timothy Learyho (výsledky experimentu mluvily o tom, že 95 % účastníkům změnil psilocybin život k lepšímu)¹⁰⁶. K dalším významným dílům patří série o Donu Juanovi¹⁰⁷ od Carlose Castanedy (Castaneda je vydával jako antropologické studie, jeho tvrzení bylo později kritizováno a vyvráceno) nebo dílo mykologa Terence McKenny¹⁰⁸.

Ayahuasca, psychedelický čaj obsahující DMT, tradiční šamanské léčivo se v našem prostředí proslavilo v roce 2020, kdy byl mladý pár odsouzený za pořádání léčivých ceremoniálů. Po dvou letech, kdy se proti rozsudku vyjádřilo množství odborníků (doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph. D.), politiků (Mikuláš Peksa), veřejných osobností (Radana Korená – předsedkyně AČFK) nebo umělců (malířka Laura Victoria Delgado, či režiséři Tomáš Vorel a Viliam Politkovič), tehdejší prezident Miloš Zeman pár osvobodil. Díky milosti a veřejné diskuzi, kterou případ vyvolal, můžeme soudit, že se názor České republiky na téma psychoaktivních látek mění a vyvíjí k lepšímu. Dlouhodobé vědecké poznatky mluví o tom, že tyto látky nezpůsobují závislost, a jsou společensky bezpečnější než společností tolerovaný alkohol a tabák.¹⁰⁹

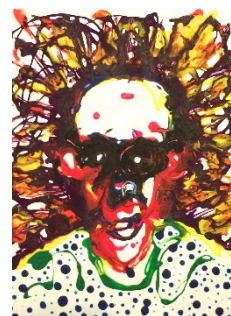
5.3.2 Jak pád z kola ovlivnil Woodstock – LSD

V roce 1943 švýcarský chemik Albert Hofmann omylem absorboval diethylamid kyseliny lysergové, cestou domů na kole zjistil, že objevil něco, co nečekal. Tato látka přirozeně obsažená v námelu¹¹⁰ dostala název LSD-25. „*Ve snovém stavu, se zavřenýma očima (zjistil jsem, že denní světlo je nepříjemně oslnivé) jsem vnímal nepřerušovaný proud fantaskních obrazů – mimořádných tvarů s intenzivní, kaleidoskopickou hrou barev. Asi po dvou hodinách stav zmizel*“¹¹¹ (Hoffmann, 2009)

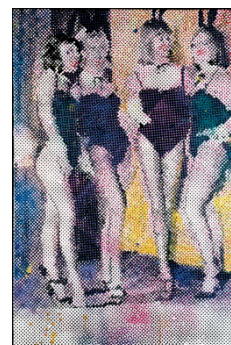
Z nečekaného objevu se později stal fenomén, začátkem 50. let americká CIA testovala LSD jako látku na „vymývání mozků“, proto potřebovala velký vzorek testovaných – tehdy se do něj dobrovolně přihlásili i světoznámí spisovatelé Ken Kesey (Vyhodíme ho



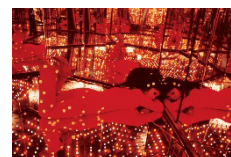
Obr. 40
Dýmka ve tvaru
meskalinu
300 – 600 n. l.



Obr. 41
B. L. Saunders
LSD, 2000



Obr. 42
Sigmar Polke
Bunnies, 1966



Obr. 43
Yayoi Kusama
Kusama's Peep Show
1966

¹⁰⁵ Aldous Huxley. (2009). *The doors of perception*. New York Harper Perennial. (Original work published 1954)

¹⁰⁶ *The Strange Case of the Harvard Drug Scandal*. Look 8 Nov 1963 27(22) 38, 43-44, 46, 48

¹⁰⁷ Castaneda, C. (2016). *The teachings of Don Juan : a Yaqui way of knowledge*. University Of California Press.

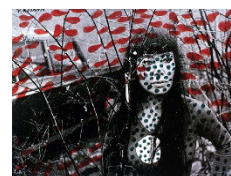
¹⁰⁸ Několik vědeckých knih na téma psilocybinu, halucinogenů a šamanství

¹⁰⁹ Přísný trest za ayahuascu? Její rizika se nedají s tolerovanými drogami srovnat, říká expert Mravčík. (2022, October 25). IROZHLAS. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/viktor-mravcik-ayahuasca-drogy_2210250010_nov

¹¹⁰ Houba napadající pšenici

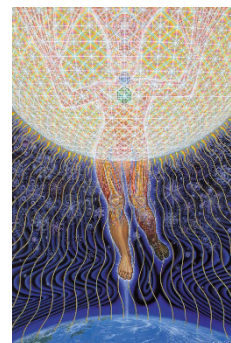
¹¹¹ Hofmann, A. (2009). *LSD, my problem child : reflections on sacred drugs, mysticism, and science*. Maps, Multidisciplinary Association For Psychedelic Studies.

z kola ven) a Allen Ginsberg (vůdčí osobnost beatnické generace, král pražského Majálesu 1965). „CIA nevědomky dostala LSD do Ameriky a je skutečně obrovskou ironií, že droga, v níž CIA doufala najít svůj klíč k ovládnutí lidstva, způsobila v reálu naopak generační vzpouru, hodlající zničit vše, co bylo CIA drahé a co se snažila bránit.“¹¹² (Gross, 2019). Dá se říct, že od té doby je LSD droga, co ovlivnila západní kulturu a hlavně kontrakulturu. V roce 1967 vydali Beatles album *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* které v čele s písní *Lucy in the Sky with Diamonds*¹¹³ rozjeli psychedelickou vlnu v hippies světě. V 60. letech začalo vznikat mnoho psychedelických kapel¹¹⁴, z nichž i část vystoupila na slavném Woodstocku v roce 1969.



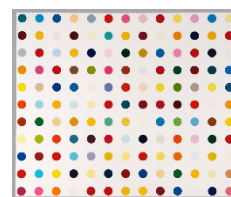
Obr. 44
Yayoi Kusama
Self-Obliteration
1967

Velmi rychle se LSD dostalo i do vizuální kultury. Na začátku sedmdesátých let začal německý malíř Sigmar Polke pod vlivem LSD experimentovat s fotografickou technikou a chemií, pomocí které zaznamenával „změněnou realitu“. Japonská umělkyně Yayoi Kusama tvořila v této době své psychedelické performance jako *Self-Obliteration* (1967) ve kterém pokrývala sebe a své okolí puntíky, nebo její zrcadlová díla, kdy si oblíbila vytvářet „nekonečné místnosti“. S vyloženě psychedelickými figurálními výjevy pracuje ve své sérii *Transfiguration* americký malíř Alex Gray. *Lysergic Acid Diethylamide (LSD)* je obraz zakončující Hirstovu trilogii *Pharmaceutical*.

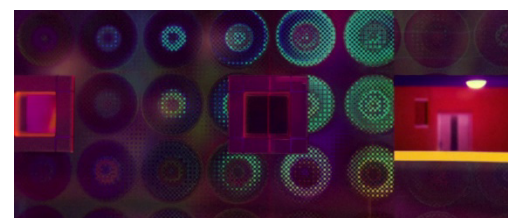


Obr. 45
Alex Gray
Transfiguration
1993

LSD se objevuje v mnoha filmech (*Easy Rider*, *Hair*, *Fear and Loathing in Las Vegas*) ale režiséru Gasparu Noé se povedlo zprostředkovat psychedelické zážitky i divákovi, a to ve snímcích *Enter the Void*¹¹⁵ a *Climax*¹¹⁶. Přestože neexistuje žádný důkaz o tom, že by LSD bylo samo o sobě nebezpečné, nebo že by mohlo způsobit jakoukoliv závislost, zůstává po celém světě nelegální, a i přes prvotní výzkumy dokumentující jeho



Obr. 46
Damien Hirst
LSD, 2000



Obr. 47
Enter the Void
fotoska
2010

¹¹² Gross, T. (2019, September 9). The CIA's Secret Quest For Mind Control: Torture, LSD And A "Poisoner In Chief." Npr. Dostupné z: <https://www.npr.org/2019/09/09/758989641/the-cias-secret-quest-for-mind-control-torture-ld-and-a-poisoner-in-chief>

¹¹³ Dle členů Beatles jsou iniciály písně „LSD“ pouhá náhoda, ale zároveň přiznávají, že v tu dobu s drogou experimentovali

¹¹⁴ Pink Floyd, The Doors, Led Zeppelin, Jimmi Hendrix, The Who...

¹¹⁵ Noé, G. (Director). (2010). *Enter the Void*. Wild Bunch.

¹¹⁶ Noé, G. (Director). (2018). *Climax*. Wild Bunch.

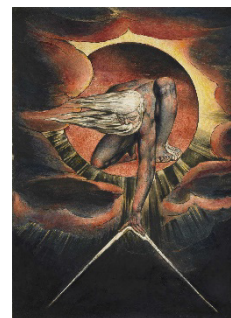
prospěšnost při léčbách bolestí¹¹⁷¹¹⁸, závislostí či psychických poruch¹¹⁹, se jeho testování na mnohé dekády pozastavilo, a pomalu se s ním znovu začíná až v posledních letech¹²⁰.

6 Změny vědomí pomocí vlastního těla

6.1 Jak naše tělo mění vědomí – sny, lucidní snění

Spánek – změněný stav vědomí, který zažívá každý. Sny samy o sobě mohou připomínat efekty požití psychedelik – bizarní výjevy, kognitivní zkreslení, přijmutí nemožného a nereálného, prociťování emocí a následná amnézie. Historicky bylo snění spojeno s jasnovidectvím a předpovídáním budoucnosti, a šamani byli „profesionální snílci“. V antickém Řecku se věřilo, že zlé sny jdou z démonického a dobré z božského světa. S rozmachem vědy a poznáváním světa v sedmnáctém století, se rozpoutala i potřeba prozkoumávat i nereálný svět snů. Například William Blake pracoval s inspirací ze svých snů a vizí nebo Francisco Goya se svým leptem *Spaní rozumu tvoří příšery* (1797-1799). Samuel T. Coleridge přiznal, že báseň *Kubla Khan* ho napadla v opiovém snu.

Ve dvacátém století se začal snům více věnovat Sigmund Freud, který ve svém *Výkladu snů*¹²¹, představuje teorii o snech jako potlačených přáních a nevědomých tužbách. Carl Jung oproti tomu hovoří o univerzálních archetypech snů, které jsou součástí kolektivního nevědomí, a že sny mohou fungovat jako nástroje. Se světem snů je ovšem nejvíce spojován surrealista Salvador Dalí, který pomocí svých maleb ukazoval prapodivný svět snů a halucinací. Lucidní snění je stav, ve kterém si je člověk vědom svého snění a díky tomu může sen ovládat. Tento fenomén se nejvíce proslavil ve filmu *Inception*¹²² (2010) od Christophera Nolana.



Obr. 48
William Blake
The Ancient of Days
1827



Obr. 49
Francisco Goya
*The Sleep of Reason
Produces Monsters*
1799

¹¹⁷ Passie, T., Halpern, J. H., Stichtenoth, D. O., Emrich, H. M., & Hintzen, A. (2008). The Pharmacology of Lysergic Acid Diethylamide: A Review. *CNS Neuroscience & Therapeutics*, 14(4), 295–314. <https://doi.org/10.1111/j.1755-5949.2008.00059.x>

¹¹⁸ Whelan, A., & Johnson, M. I. (2018). Lysergic Acid Diethylamide and Psilocybin for the Management of Patients with Persistent Pain: a Potential Role? *Pain Management*, 8(3), 217–229. <https://doi.org/10.2217/pmt-2017-0068>

¹¹⁹ Acid for Anxiety: Fast and Lasting Anxiolytic Effects of LSD. (2022, October 14). *Psychedelic Science Review*. Dostupné z: <https://psychedelicreview.com/acid-for-anxiety-fast-and-lasting-anxiolytic-effects-of-ld/>

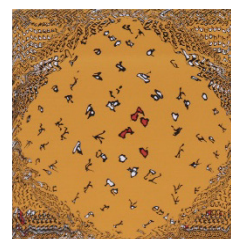
¹²⁰ Liechti ME. Modern Clinical Research on LSD. *Neuropsychopharmacology*. 2017 Oct;42(11):2114-2127. doi: 10.1038/npp.2017.86. Epub 2017 Apr 27. PMID: 28447622; PMCID: PMC5603820.

¹²¹ Freud, S. (1937). *Výklad snů*.

¹²² Nolan, C. (Director). (2010). *Inception*. Warner Bros.

6.2 Meditací do jiného vesmíru – meditace, holotropní dýchání

Meditace je nám známa tak dlouho jako mysl sama, už základy buddhismu a hinduismu souvisí s vnitřním zklidněním. Pomocí meditace se člověk dostává do zklidněného vědomí sebe sama. Základní techniky meditace spočívají v soustředění se na určitý vjem: zvuk, vizualizace, pohyb, repetice, dech, introspekce, všímavost.



Obr. 50
Eduard Ovčáček
Dvě struktury III
2002

Stanislav Grof, český psychoterapeut se ve své vědecké práci zabýval změněnými stavy, vyvolanými psychotropními látkami. Po jejich téměř celosvětovém zákazu se rozhodl najít nový způsob vyvolání těchto stavů. A to se jemu a jeho ženě v 70. letech povedlo.

Jejich metoda vznikla z technik intenzivního dýchání a zadržování dechu známých z šamanských a hypnotických praktik. Během samotného rituálu se postupně pouští vhodná rytmická hudba. Už od počátků je skeptiky tato technika považována za blud, ale i přes to si našla velkou oblibu u subkultur uznávajících východní léčitelství a mnoha umělců – tzv. holotropní umění¹²³.

S holotropním uměním přišel psychiatr Milan Hrabánek potom, co se přes dvacet let zabýval pracemi výtvarníků praktikujících pod vlivem holotropních stavů. Prvně tento pojem použil při výstavě Jany Vysoudilové. Následně proběhly dvě větší výstavy pod záštitou nadace VIZE 97¹²⁴. Momentálně už má toto hnutí více než dvě desítky českých i zahraničních umělců, z nichž nejvýznamnějším členem byl Eduard Ovčáček.

7 K čemu to všechno je – změny vědomí, kreativita a pedagogika

7.1 Kreativní proces

Kreativní proces je komplexní fenomén zahrnující mnoho aspektů. S jedním ze způsobů jak kreativní proces popsat přišel britský filosof Graham Wallas ve své knize *The Art of Thought*¹²⁵ (1926). Wallas dělí kreativní proces do čtyř fází:

1. Příprava: V této fázi se shromažďují informace a podněty. Fáze učení a výzkumu, během které se získávají potřebné znalosti a materiály
2. Inkubace: V této fázi myšlenky a informace pracují v podvědomí, tento proces často probíhá nevědomě.
3. Osvícení: „Aha“ moment, fáze kde se objeví řešení.

¹²³ Holotropic ART - Holotropní umění. (n.d.). Holotropic ART. Retrieved July 7, 2024, *Dostupné z:* <https://www.holotropicart.org>

¹²⁴ Nadace Dagmar a Václava Havlových

¹²⁵ Wallas, G. (1926). *Art Of Thought*. Solis Press.

4. Verifikace: V této fázi probíhá dokončování práce, a následné sdílení výsledku.

S dalším důležitým fenoménem přišel maďarsko-americký psycholog Mihaly Csikszentmihalyi ve své knize *Flow: The Psychology of Optimal Experience* (1990), ve které rozebírá faktor *flow* (*proud*)¹²⁶:

1. Intenzivní a soustředěná koncentrace
2. Sloučení akce a podvědomí
3. Ztráta sebereflexe
4. Pocit sebeovládání a nadhledu
5. Ztráta pojmu o čase a subjektivní vnímání času
6. Zkušenost z práce je vnitřně obohacující

7.2 Cesty ke kreativitě

Cesty ke kreativitě jsou velmi individuální a složitý proces. Existuje pár obecných tipů, které mohou fungovat (např.: změna prostředí, brainstorming, myšlenkové mapy, fyzická aktivita, meditace...). V této části se proto budu věnovat svým cestám ke kreativitě a své autorské tvorbě.

V rámci přípravy na tuto práci jsem začal experimentovat s různými metodami meditací a holotropního dýchání, u kterých jsem zjistil, že nejsou pro mě vhodné a nefungují. Také jsem začal pracovat s některými legálními látkami. Na doporučení od umělců, se kterými jsem vedl rozhovory, jsem vyzkoušel několik u nás dostupných bylin: Ašvaganda, Kava Kava, Kanna, Kratom a Rapé. Z nich mi zůstaly tři, které pravidelněji používám, kratom na soustředění a energii, a čaje míchané z kanny a ašvagandy, které mají uklidňující účinky, zlepšují náladu a pomáhají se mi dostat do meditativního stavu, během kterého se mohu soustředit čistě na tvorbu.

Můj standartní výtvarný proces začíná až během podvečera a pracuji pozdě do noci, protože mi vyhovuje noční klid a pocit odpojení vnějšího, spícího světa. Další důležitá část je hudba, která mě doprovází během celého procesu od příprav až do konce tvorby. Hudba mi také pomáhá se odpojit od světa, a zároveň funguje jako kreativní pomůcka, jednotlivé skladby mi evokují myšlenky a inspirace, které poté transformuji do vizuálního díla. Třetí krok, který mi pomáhá oddělit se od vnějšího světa je stav změněného vědomí, se kterým mi pomáhají výše zmíněné

¹²⁶ Nakamura, J.; CSIKSZENTMIHALYI, M. Handbook of Positive Psychology. Redakce C. R. Snyder Erik Wright, and Shane J. Lopez. [s.l.]: Oxford University Press, 20 December 2001. Dostupné online. ISBN 978-0-19-803094-2. Kapitola Flow Theory and Research, s. 195–206.

čaje či ředěný alkohol, většinou v podobě vinných stříků, díky kterým nezapomínám pít dostatek tekutin, a zároveň mají slabé procento alkoholu, které mi pomáhá udržet se ve vlastním vesmíru.

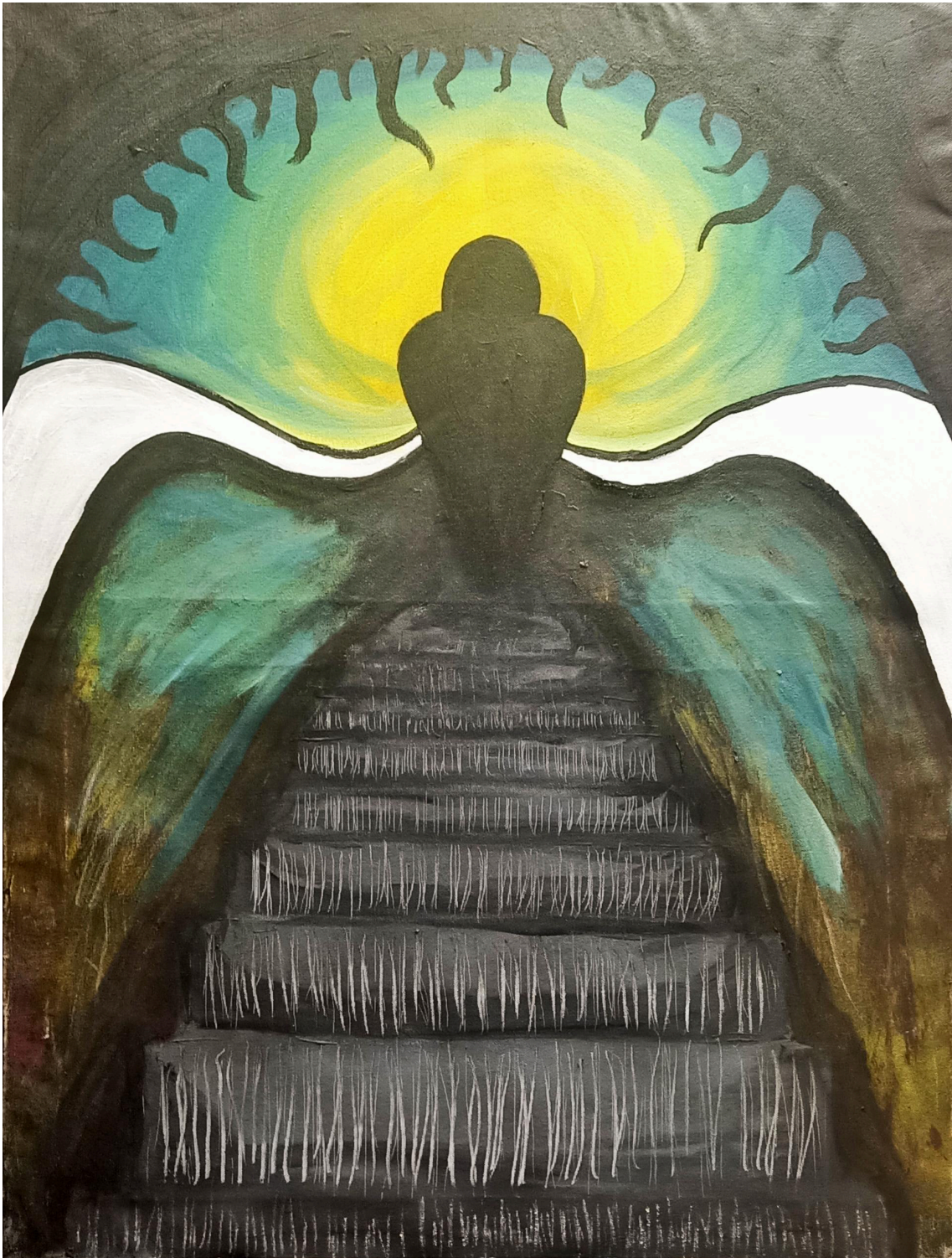
7.2.1 Ukázky autorské tvorby



Láska nerezaví (2023)

Akryl na plátně, 60x80

Obraz znázorňuje, že i když jsou zamilovaní rozděleni, stále jsou spojení. Prvek telefonu z plechovek slouží jako ukázka spojení, klouzačka symbolizuje rozdělení.



Stairway to Anxiety (2023)

Akryl na plátně, 60x80

Postava jede po eskalátorech dolu, vstříc démonickému
neznámu – zobrazení každodenních úzkostných stavů.



Autoportrét a včerejší okno (2024)

Akryl na plátně, 60x80

Obraz, který vznikl asi ve 4 ráno, po dodělení jiného obrazu,
při pohledu z okna.



Stárec kouřící z okna a moře prázdnoty (2024)

Akryl na plátně, 60x80

Osamělost, Smutek, Deprese, Prázdnota.



Ódin/ Smrt vchází do dveří (2024)

Akryl na plátně, 60x80

Dveře na druhou stranu opony. Obraz, který se mi zobrazil
ve snu, když jsem usnul během malování.

7.3 Jak se dají změny vědomí využít v pedagogice

Toto téma je do školního prostředí více než ošemetné, ale i tak existuje mnoho způsobů, jak tuto tematiku zařadit do výuky výtvarné výchovy. Některé techniky jsou v jisté míře už zařazeny v tradiční výchově (řízené imaginace nebo autosugesce – „*představte si krajinu, která vás dělá šťastné a projděte se v ní*“).

Jedny z principů zapojitelných do procesu výuku jsou postupy využívané v surrealismu: automatické psaní, které může pomoci studentům objevit podvědomé myšlenky a nápady nebo automatická kresba, která může studentům pomoci objevit nové motivy a inspiraci. Také se dá využít určitá forma meditace a holotropního dýchání, kdy se po zadání úkolů může dát pár minut společného dýchání, během kterého si žák může v klidu promyslet úkol a jeho řešení. Z mé praxe se mi nejvíc osvědčila hudba. Se studenty jsme vytvořili společný playlist pro nás inspirativní hudby, která se následně pouštěla při hodinách. V tomto se mi osvědčila spíše smutná či melancholická hudba, což koreluje i s některými výzkumy¹²⁷.

7.3.1 Návrh pedagogické činnosti

Autosugestivní portréty

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny

Materiály: Různé tištěné a jiné kolážové materiály, barvy všech typů a druhů (pastel, akvarel, fix, akryl...)

Průběh:

- 0. Fáze:** Krátká meditace s dýcháním na začátku hodiny - tato fáze může a nemusí být, je vhodná jen do určitých kolektivů
- 1. Fáze:** Při poslechu hudby studenti vybírají a trhají různé materiály, bez znalosti zadání
- 2. Fáze:** Automatická kresba na formát alespoň A3
- 3. Fáze:** Vyhledání portrétu v automatické kresbě
- 4. Fáze:** Lepení náhodně natrhaných materiálů, vrstvení barev – snaha o co nejnáhodnější průběh

¹²⁷ Xiao X, Tan J, Liu X, Zheng M. The dual effect of background music on creativity: perspectives of music preference and cognitive interference. *Front Psychol.* 2023 Oct 5;14:1247133. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1247133. PMID: 37868605; PMCID: PMC10588669.

8 Závěr

V této práci jsem stručně zdokumentoval fenomén změn vědomí v průběhu historie lidstva. Studium mnohých zdrojů a životopisů umělců jsem si potvrdil o jak široké, komplexní a hlavně všudypřítomné téma se jedná, a že by nemělo být v umělecko-pedagogickém diskurzu zanedbáváno. Kategorizací jednotlivých substancí jsem ukázal kunsthistorické a antropologické kontexty užívání psychotropních látek a jejich vliv na současnou kulturu.

Na některých případech se mi povedlo dokázat propojení mezi některými styly, tématy a využívanými látkami. Představil jsem, jakým způsobem mohou změny vědomí pomáhat s kreativní prací v autorské tvorbě, ale zároveň jsem na historických skutečnostech dokázal nebezpečí cílených pokusů o změnu vědomí.

Výsledky autorské tvorby v praktické části ukazují, jak lze využít změněného stavu pro zvýšení vlastní kreativity a objevení nových motivů.

Pomocí této práce jsem se pokusil přinést nové perspektivy do pedagogiky výtvarné výchovy, naznačuji v ní, že změny vědomí mohou být cenný nástroj pro rozvoj kreativních schopností, ale zároveň se k němu musí přistupovat velmi opatrně, a je důležité individuálně přistupovat ke každému žákovi. Učitel výtvarné výchovy by měl být citliví k individualitám a podporovat studenty v objevování vlastních cest ke kreativitě.

Závěrem lze říct, že integrace práce se změnami vědomí do výtvarné výchovy může obohatit vzdělávací proces, a nabídnout nové možnosti pro kreativní vyjádření a sebepoznání. Doufám, že tato práce přispěje k rozšíření povědomí a destigmatizace některých psychoaktivních látek, a zároveň rozšíří informace o možnostech změny vědomí, a bude inspirovat učitele k využití těchto přístupů ve vlastní praxi.

9 Seznam použitých zdrojů

1. AGAR, M. (2009, November 17). American Ethnography | The Perfect Whatever Drug. Web.archive.org. *Dostupné z:* https://web.archive.org/web/20091117152041/http://www.americanethnography.com/article_s ql.php?id=95
2. Aldous Huxley. (2009). The doors of perception. New York Harper Perennial. (Original work published 1954). ISBN 0-06-059518-3
3. Aronofsky, D. (Director). (2000). Requiem for a dream. Artisan Entertainment.
4. Baudelaire, C. (2001). Umělé ráje. Garamond. ISBN 80-86379-19-1
5. Boyle, D. (Director). (1996). Trainspotting. Miramax.
6. Bukowski, C., & Debritto, A. (2022). O pití (V. Penkala, Trans.). Arete. (Original work published 1990). ISBN 978-80-257-3916-7
7. Burroughs, W. S. (2012). Junky. Grove/Atlantic, Inc. ISBN 978-0140043518
8. by. (2023, July 29). The Curious Meaning of “Diamonds” by Rihanna. Interesting Literature. *Dostupné z:* <https://interestingliterature.com/2023/07/rihanna-diamonds-meaning/>
9. Castaneda, C. (2016). The teachings of Don Juan : a Yaqui way of knowledge. University Of California Press. ISBN 978-0671600419
10. CDC. (2022, September 7). Lifesaving Naloxone. Wwww.cdc.gov. *Dostupné z:* <https://www.cdc.gov/stopoverdose/naloxone/index.html#:~:text=What%20is%20naloxone%3F>
11. Cocteau, J. (2011). Opium: [deník jedné detoxikace] (P. Janus, Ed.). Rubato. ISBN 978-80-904817-0-1.
12. Csikszentmihalyi, M. (2009). Flow. HarperCollins. ISBN 9780061876721
13. Davies, S. (2023, August 10). The age of K: how ketamine became the decade’s defining drug. The Face. *Dostupné z:* <https://theface.com/life/the-age-of-k-how-ketamine-became-a-decade-defining-drug-ket-therapy-psychedelics>
14. Dietmar Elger, Ganteführer-Trier, A., Grimme, K. H., Hess, B., Cordy, C., Laszlo Taschen, Hans Werner Holzwarth, Klaus Honnef, Cathrin Klingsöhr-Leroy, Martin, S., Marzona, D., Stremmel, K., & Wolf, N. (2018). Modern art : a history from impressionism to today. Taschen. ISBN 9783836555395
15. Durney, E. (2023, August 2). Chrissy Said Taking “Therapeutic Ketamine” Helped Inspire An Art Installation For Her And John’s House. BuzzFeed News. *Dostupné z:* <https://www.buzzfeednews.com/article/ellendurney/chrissy-teigen-took-therapeutic-ketamine-art-installation>
16. Dylan, B., Elderfield, J., Prince, R., & Gagosian Gallery. (2011). Bob Dylan : the Asia series. Gagosian Gallery. ISBN 9781935263470

17. Edel, U. (Director). (1981). Christiane F. - Wir Kinder vom Bahnhof Zoo. Constantin Film.
18. Leonhard Emmerling, Jean-Michel Basquiat, & Levis, N. (2018). Jean-Michel Basquiat 1960-1988 : the explosive force of the streets. Taschen. ISBN 978-3-8365-5979-9
19. Escobotado, A. (2003). Stručné dějiny drog. Volvox Globator. (Original work published 1996) ISBN 80-7207-512-8
20. Freud, S. (1994). Výklad snů. Nová tiskárna Pelhřimov (NTP). (Original work published 1937) ISBN 80-901916-0-6
21. Goldberg, J. (2018, May 4). The Complicated Relationship Between Opium and Art in the 20th Century. Artsy. *Dostupné z:* <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-complicated-relationship-opium-art-20th-century>
22. Goldin, N. (1986). The ballad of sexual dependency. Aperture Foundation. ISBN 9780893812362
23. Goldman, J. G. (2014). Do animals like drugs and alcohol? Bbc.com; BBC Future. *Dostupné z:* <https://www.bbc.com/future/article/20140528-do-animals-take-drugs>
24. Gross, T. (2019, September 9). The CIA's Secret Quest For Mind Control: Torture, LSD And A "Poisoner In Chief." Npr. *Dostupné z:* <https://www.npr.org/2019/09/09/758989641/the-cias-secret-quest-for-mind-control-torture-lsd-and-a-poisoner-in-chief>
25. Hamingway, E. (1958, September). Hemingway talking (M. Machlin, Interviewer) [Interview]. In Argosy.
26. Hofmann, A. (2009). LSD, my problem child : reflections on sacred drugs, mysticism, and science. Maps, Multidisciplinary Association For Psychedelic Studies. ISBN 9780979862229
27. Holos. (n.d.). Holotropic ART - Holotropní umění. Holotropic ART. Retrieved July 7, 2024, from *Dostupné z:* <https://www.holotropicart.org>
28. Hughes, J. (1999). Altered States. Watson-Guptill Publications. ISBN 9780823001637
29. Irvine Welsh. (1993). Trainspotting. W.W. Norton & Company. ISBN 9780393057249
30. Jones, A. (2018, November 24). It melts plastic and can kill – so why is club drug GHB on the rise? The Guardian. *Dostupné z:* <https://www.theguardian.com/society/2018/nov/24/club-drug-ghb-melts-plastic-kill>
31. Jones, S. (2024, January 19). Aimo Koivunen, the Drug-Fueled Finnish Super-Soldier. Historic Flix. *Dostupné z:* <https://historicflix.com/aimo-koivunen-the-drug-fueled-finnish-super-soldier/>
32. Kerrigan, J. (Director). (1999, June 18). Human Traffic. Clarence Pictures.
33. Kroc, V. (2022, October 25). Přísný trest za ayahuascu? Její rizika se nedají s tolerovanými drogami srovnat, říká expert Mravčík. IROZHLAS. *Dostupné z:* https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/viktor-mravcik-ayahuasca-drogy_2210250010_nov

34. Lustberg, D. (2022, October 14). Acid for Anxiety: Fast and Lasting Anxiolytic Effects of LSD. *Psychedelic Science Review*. *Dostupné z:* <https://psychedelicreview.com/acid-for-anxiety-fast-and-lasting-anxiolytic-effects-of-lsd/>
35. McCormick, N. (2023, September 23). Keith Richards interview: “I gave up cigarettes, heroin, cocaine... but I still like a drink.” *The Telegraph*. *Dostupné z:* <https://www.telegraph.co.uk/music/artists/keith-richards-rolling-stones-hackney-diamonds-interview/#:~:text=I%20gave%20up%20heroin%20in>
36. Mikš, F. (2018). *Posedlost - Extrémy a vášně malířské moderny*. Books & Pipes Publishing. (Original work published 2016) ISBN 978-80-7485-162-9
37. Miller, J. (2021, May 14). Drugs, Disco, and a Dead Body: Five Outrageous Studio 54 Stories. *Vanity Fair*. *Dostupné z:* <https://www.vanityfair.com/hollywood/2021/05/halston-studio-54-real-life>
38. Miller, J. (2024, January 22). Ketamine Statistics. *Addiction Help*. *Dostupné z:* <https://www.addictionhelp.com/ketamine/statistics/>
39. Nařízení vlády o seznamech návykových látek, 463/2013 Sb, (2024). *Dostupné z:* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-463>
40. Nast, C. (2010, October 25). The Life and Lures of Keith Richards. *The New Yorker*. *Dostupné z:* <https://www.newyorker.com/magazine/2010/11/01/groovin-high>
41. Natrass, W. (2022, March 21). How did Czechia become the meth capital of Europe? *Www.expats.cz*. *Dostupné z:* <https://www.expats.cz/czech-news/article/how-did-czechia-become-the-meth-capital-of-europe>
42. Noé, G. (Director). (2010). *Enter the Void*. Wild Bunch.
43. Noé, G. (Director). (2018). *Climax*. Wild Bunch.
44. Nolan, C. (Director). (2010). *Inception*. Warner Bros.
45. O'Brian, P. (2006). Picasso: životopis (Z. Hron, Trans.). BB art. ISBN 807341869.
46. Ornella, A. (2020, June 20). DRUG USE IN RELATION TO POPULAR CULTURE, MEDIA AND IDENTITY | *Criminology & Sociology Hull – Student Research Journal*. Crimsoc.hull.ac.uk. *Dostupné z:* <https://crimsoc.hull.ac.uk/2020/06/20/drug-use-popular-culture/>
47. Oss, O. T., & Oeric, O. N. (1991). *Psilocybin : magic mushroom grower's guide : a handbook for psilocybin enthusiasts*. Quick American Pub. ISBN 9780932551061
48. Passie, T., Halpern, J. H., Stichtenoth, D. O., Emrich, H. M., & Hintzen, A. (2008). The Pharmacology of Lysergic Acid Diethylamide: A Review. *CNS Neuroscience & Therapeutics*, 14(4), 295–314. <https://doi.org/10.1111/j.1755-5949.2008.00059.x>
49. Pounder, D. J. (2003). The Case of Dr. Shipman. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 24(3), 219–226. <https://doi.org/10.1097/01.paf.0000070000.13428.a3>

50. Richardson, J. (2009). A life of Picasso. [Volume 1], 1881-1906. Pimlico. ISBN 9781845951559
51. Sessa, B. (2022). Altered States (J. Pilucha, Trans.). Wooden Books Limited. (Original work published 2020). ISBN 9781952178252
52. Sigmund Freud – Wikisofia. (2017, July 12). Wikisofia.cz. *Dostupné z:* https://wikisofia.cz/wiki/Sigmund_Freud
53. Sugar, D. (2022, March 26). List Of Heroin Street Names & Slang Terms. Northeast Addictions Treatment Center. *Dostupné z:* <https://neaddictions.com/addiction/heroin/street-names/>
54. Tarantino, Q. (Director). (1994). Pulp Fiction. Miramax.
55. Terry, M., Steelman, K. L., Guilderson, T., Dering, P., & Rowe, M. W. (2006). Lower Pecos and Coahuila peyote: new radiocarbon dates. *Journal of Archaeological Science*, 33(7), 1017–1021. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2005.11.008>
56. The Harrison Narcotic Act. (1920). *Virginia Law Review*, 6(7), 534. <https://doi.org/10.2307/1063174>
57. Wallas, G. (1926). Art Of Thought. Solis Press. ISBN 9781910146323
58. Williams, G. (2021, March 2). Was this Nirvana song Kurt Cobain’s ode to heroin? Far out Magazine . *Dostupné z:* <https://faroutmagazine.co.uk/nirvana-kurt-cobain-come-as-you-are-heroin/>
59. Wines, M. (1988, August 27). Jean Michel Basquiat: Hazards Of Sudden Success and Fame. *The New York Times*. *Dostupné z:* <https://www.nytimes.com/1988/08/27/arts/jean-michel-basquiat-hazards-of-sudden-success-and-fame.html>
60. Zpráva o nelegálních drogách v ČR 2023. (2024, February 16). *Www.drogy-Info.cz*. *Dostupné z:* <https://www.drogy-info.cz/zprava-o-zavislostech/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-cr-2023/>

10 Seznam obrazových příloh

1. B. L. Saunders – Alcohol, 2001. Str.: 10. *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36024068821/in/album-72157683419708542/>
2. Edgar Degas – L'Absinthe, 1876. Str.: 10. *Dostupné z:* <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/845054>
3. Vincent van Gogh – Café Table with Absinth, 1887. Str.: 10. *Dostupné z:* <https://www.vangoghmuseum.nl/en/collection/s0186V1962>
4. H. de Toulouse – Lautrec - Monsieur Boileau at the Café, 1893. Str.: 11. *Dostupné z:* <https://www.clevelandart.org/art/1925.1409>
5. Pablo Picasso – Bottle of Pernod and Glass, 1912. Str.: 11. *Dostupné z:* <https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/table-in-a-cafe-bottle-of-pernod-1912>
6. Bedřich Stefan – Dívka s Absintem, 1924. Str.: 11. *Dostupné z:* https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.P_6610
7. B. L. Saunders – Marijuana, 2000. Str.: 12, *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/35765863500/in/album-72157683419708542/>
8. Jeskynní malby v Kyushu, 5000 – 10.000 př. n. l. Str.: 13. *Dostupné z:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fe/Kyushu_island_drawing.jpg
9. Gaetano Previati – The Hashis Smokers, 1887. Str.: 13. *Dostupné z:* <https://thehashcorporation.com/wp-content/uploads/the-hashish-smoker-1887-edited-980x489.jpeg>
10. B. L. Saunders – Valium, 2000. Str.: 15. *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/35318133764/in/album-72157683419708542/>
11. Damien Hirst – Valium, 2000. Str.: 15. *Dostupné z:* <https://www.artsy.net/artwork/damien-hirst-valium-23>
12. HoodKitsch – GHB, 2020. Str.: 16. *Dostupné z:* <https://www.artsy.net/artwork/hoodkitsch-ghb>
13. B. L. Saunders – Opium, 1999. Str.: 17. *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156354005/in/album-72157683419708542/>
14. Pablo Picasso – Famille de Saltimbanques, 1905. Str.: 18. *Dostupné z:* <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.46665.html>
15. André Masson – Scène érotique, 1928. Str.: 18. *Dostupné z:* <https://www.artsy.net/artwork/andre-masson-scene-erotique>
16. Damien Hirst – Opium, 2000. Str.: 19. *Dostupné z:* https://www.eyestorm.com/Pages/Product.aspx/Damien_Hirst/Opium/4575908
17. Bob Dylan – Opium, 2011. Str.: 19. *Dostupné z:* <https://www.artsy.net/artwork/bob-dylan-opium>
18. B. L. Saunders – Dilaudid, Morphine, 2005. Str.: 20. *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156397555/in/album-72157683419708542/>
19. B. L. Saunders – Heroin (snorted), 2009. Str.: 20. *Dostupné z:* <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36024041931/in/album-72157683419708542/>
20. E. L. Kirchner – Autoportrét pod vlivem morfia, 1917. Str.: 20. *Dostupné z:* https://arthive.com/artists/1692~Ernst_Ludwig_Kirchner/works/503614~A_selfportrait_Morphine

21. P. A. Besnard – Morpihnomanes, 1887. Str.: 20. Dostupné z: <https://dac-collection.wesleyan.edu/objects-1/info/2533>
22. Nan Goldin – Trixie on the Cot, 1979. Str.: 24. Dostupné z: <https://www.artsy.net/artwork/nan-goldin-trixie-on-the-cot-new-york-city>
23. Nan Goldin – Nan and Brian in Bed, 1983. Str.: 24. Dostupné z: <https://www.artsy.net/artwork/nan-goldin-nan-and-brian-in-bed-new-york-city-1>
24. J. M. Basquiat – Autoportrét, 1984. Str.: 25. Dostupné z: <https://www.jean-michel-basquiat.org/self-portrait-1984/>
25. B. L. Saunders – Rajský plyn, 2001. Str.: 25. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156358175/in/album-72157683419708542/>
26. B. L. Saunders – PCP, 2001. Str.: 25. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156350735/in/album-72157683419708542/>
27. God Era – Ketamine Chic, 2023. Str.: 26. Dostupné z: <https://www.dazeddigital.com/fashion/article/59912/1/oddball-georgian-designers-tbilisi-queer-lgbtq-subversive-god-era-berhasm>
28. B. L. Saunders – Cocaine (1:2 gram), 1999. Str.: 26. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/35318203764/in/album-72157683419708542/>
29. Žvýkač koky na lavici, 9. – 15. století. Str.: 26. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/314179>
30. Rob Pruitt – Cocaine Buffet, 1990. Str.: 27. Dostupné z: <https://www.robpruitt.com/1990>
31. Rob Pruitt – Cocaine Buffet, 1990. Str.: 27. Dostupné z: <https://www.robpruitt.com/1990>
32. Diddo – Ecce Animal, 2014. Str.: 27. Dostupné z: <https://diddo.art/ecce-animal>
33. Plastic Jesus – Hollywood's Best Party, 2015. Str.: 27. Dostupné z: www.plasticjesus.net
34. Bertrand Neuman – Lust, 2018. Str.: 28. Dostupné z: <https://bertrandneuman.com>
35. B. L. Saunders – Crystal Meth, 2000. Str.: 29. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156399155/in/album-72157683419708542/>
36. Chemical X – The Spirit of Ecstasy, 2017. Str.: 30. Dostupné z: <https://www.chemicalx.co.uk>
37. B. L. Saunders – Psilocybin Mushrooms, 2001. Str.: 31. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/36156349025/in/album-72157683419708542/>
38. B. L. Saunders – DMT, 2012. Str.: 31. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/35988934032/in/album-72157683419708542/>
39. Soška houby symbolizující boha, 500 př. n. l. Str.: 31. Dostupné z: <https://chacruna.net>
40. Dýmka ve tvaru meskalinu, 300 – 600 n. l. Str.: 32. Dostupné z: <https://pipemuseum.nl/en/collection/apm-9-622>
41. B. L. Saunders – LSD, 2000. Str.: 32. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/151241615@N08/35765865320/in/album-72157683419708542/>
42. Sigmar Polke – Bunnies, 1966. Str.: 32. Dostupné z: <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/post-war-european-art/postwar-art-germany/a/sigmar-polke-bunnies>
43. Yayoi Kusama – Kusama's Peep Show, 1966. Str.: 32. Dostupné z: <http://yayoi-kusama.jp>
44. Yayoi Kusama – Self-Obliteration, 1967. Str.: 33. Dostupné z: <http://yayoi-kusama.jp>
45. Alex Gray – Transfiguration, 1993. Str.: 33. Dostupné z: <https://www.alexgrey.com>

46. Damien Hirst – LSD, 2000. Str.: 33. *Dostupné z:*
[https://www.eyestorm.com/Pages/Product.aspx/Damien_Hirst/Lysergic_Acid_Diethylamide_\(LSD\)/4575907](https://www.eyestorm.com/Pages/Product.aspx/Damien_Hirst/Lysergic_Acid_Diethylamide_(LSD)/4575907)
47. Enter the Void fotoska, 2010. Str.: 33. *Dostupné z:* <https://film-grab.com/2016/05/09/enter-the-void/>
48. William Blake – The Ancient of Days, 1827. Str.: 34. *Dostupné z:*
<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-britain/william-blake-artist>
49. Francisco Goya – The Sleep of Reason Produces Monsters, 1799. Str.: 34. *Dostupné z:*
<https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/romanticism/romanticism-in-spain/a/goya-the-sleep-of-reason-produces-monsters>
50. Eduard Ovčáček – Dvě struktury III, 2002. Str.: 35. *Dostupné z:*
https://livebid.cz/en/auction/dolmen_17ea/detail/488